

บทที่ ๒

กามและบริบทที่เกี่ยวข้องกับกาม

สำหรับในบทที่ ๒ นี้ ผู้วิจัยจะศึกษาประเด็นดังต่อไปนี้ (๑) ความหมายของกาม (๒) ประเภทของกาม (๓) กามที่ปรากฏในพระไตรปิฎก เพื่อจะได้ทราบถึงความหมาย ประเภท ลักษณะของกามที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาทว่าเป็นอย่างไร เป็นลำดับสืบไป

๒.๑ ความหมายของกาม

คำว่า กาม แปลว่า ความอยาก ความต้องการ ความปรารถนาความใคร่ มีรูปวิเคราะหฺว่า “กามยติ รติจณฺ อูปาทิยตีติ กาโม ภาวะที่ทำให้ปรารถนา (กมุ ธาตุ ในความหมายว่า ปรารถนา ณ ปัจจัย พฤทธิ อ เป็น อา) หรือวิเคราะหฺว่า “กามยตีติ วา กาโมภาวะอันสํวโลกปรารถนา (เหมือนวิ. ต้น)”^๑ อีกอย่างหนึ่ง กามยตีติ กาโม อาการที่ปรารถนา ชื่อว่า กามะ (ลบ ณ แปลง อ เป็นอา)^๒

จากคำแปลและวิเคราะหฺศัพท์ที่กล่าวมาข้างต้น จะเห็นได้ว่า กาม หมายถึง ความอยาก ความต้องการ ภาวะที่ทำให้ปรารถนา หรืออาการที่น่าปรารถนา เป็นชื่อของตัณหาอย่างหนึ่ง ซึ่งความหมายของกามในรายละเอียดแล้ว มีคำที่เป็นไวพจน์ใช้แทนจำนวนมากมาย แต่ต่างกันโดยพยัญชนะ มีความหมายตรงกันและอาการที่ปรากฏเหมือนกัน ดังมีคำต่อไปนี้

อภิขฌา มาจาก (อภิ+ฌ จินตยา+อ+อา) ตัณหา, ความอยาก, ความต้องการ, มีรูปวิเคราะหฺว่า อารมณณภิขฌ ฌายตีติ อภิขฌา หมายถึง ตัณหาที่จตจ้องต่ออารมณ์ ชื่อว่า อภิขฌา (ซ้อน ข, ลบสระหน้า)^๓ ดังความว่า “ภิกขุโน อภิขฌาลุสส อภิขฌา อปปิเฌนา โหติ ภิกขุผู้มีอภิขฌา ยังละอภิขฌาไม่ได้”^๔

ตณหา มาจาก (ตส ปิปาสา+ณ+อา) ตัณหา, ความอยาก, ความต้องการ, ความปรารถนา, ความใคร่. มีรูปวิเคราะหฺว่า ยาย ตสนติ สา ตณหา หมายถึง ความอยากที่ทำให้กระหาย ชื่อว่า ตณหา (ลบ ส ที่สุดธาตุ ลบสระหน้า)^๕ ดังความว่า “เวทนาปจฺจยา ตณหา ตัณหาเกิดเพราะเวทนาเป็นปัจจัย”^๖

อิจฌา มาจาก (อิสุ อิฌาณนตีสุ+อ+อา) ตัณหา, ความอยาก, ความต้องการ, ความปรารถนา, มีรูปวิเคราะหฺว่า อิจฌนํ อิจฌา หมายถึง ความต้องการ ชื่อว่า อิจฌา (อาเทศ ส เป็น จณ, ลบ

^๑ พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช ป.ธ.๙, ราชบัณฑิต), รวบรวม-แปล, พจนานุกรมเพื่อการศึกษาพุทธศาสน์ ชุด ศัพท์วิเคราะหฺ, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์เลียงเชียง, ๒๕๕๐), หน้า ๑๖๒.

^๒ พระมหาสมปอง มุทิโต, แปลเรียบเรียง, อภิธานวรรณนา, (กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภา, ๒๕๔๒), หน้า ๒๒๑.

^๓ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๑๙.

^๔ ม.ม. (บาลี) ๑๒/๔๓๖/๓๘๒, ม.ม. (ไทย) ๑๒/๔๓๖/๔๖๔.

^๕ พระมหาสมปอง มุทิโต, แปลเรียบเรียง, อภิธานวรรณนา, หน้า ๒๑๘.

^๖ วิ.ม. (บาลี) ๔/๑/๑, วิ.ม. (ไทย) ๔/๑/๑.

สรรหน้า)^๗ ดังความว่า “ชาติธมมานํ ภิกขเว สุตตานํ เอว อิจฺฉา อุปปชฺชติ ภิกษุทั้งหลายความปรารถนาเกิดแก่สัตว์ทั้งหลายผู้มีการเกิดเป็นธรรมดาอย่างนี้”^๘

อาสา มาจาก (อิสฺ อิจฺฉายํ+อ+อา) ตัณหา, ความอยาก, ความต้องการ, ความหมายมั่น, ความหวัง, มีรูปวิเคราะหฺว่า อิจฺฉติ เอตยาติ อาสา หมายถึง ตัณหาที่ทำให้อยาก ชื่อว่า อาสา(อาเทส อี เป็น อา, ลบสรรหน้า)^๙ ดังความว่า “อาสา ยสฺส น วชฺชติ อสฺมี โลเก ปรมฺหิ จ ผู้ใดไม่มีความหวังทั้งในโลกนี้และโลกหน้า”^{๑๐}

วนธ มาจาก (วน สมภตฺตยํ+ถ) ตัณหา, ความอยาก, ความต้องการ, มีรูปวิเคราะหฺว่า วณฺติ อนเณนาติ วณฺโถ หมายถึง ตัณหาเป็นเครื่องทำให้อยาก ชื่อว่า วณฺธะ^{๑๑} ดังความว่า “สํสฺสคฺคา วณฺโถ อสํสฺสคฺเคน ฉิขฺชติ ตัณหาเกิดขึ้นเพราะความคลุกคลีตัณหาขาดไปเพราะความไม่คลุกคลี”^{๑๒}

ราค มาจาก (รณฺ ราค+ณ) ตัณหา, ความอยาก, ความกำหนด, รากะ, มีรูปวิเคราะหฺว่า รณฺชนํ รณฺชนติ วา อนเณนาติ ราโค หมายถึง ความกำหนดหรือตัณหาที่ทำให้เกิดกำหนด ชื่อว่ารากะ (ลบ ณ, อาเทส ชฺ เป็น คฺ, ลบ ณ แปลง อ เป็นอา)^{๑๓} ดังความว่า “ราโค อุปปโณติ วุจฺจติ รากะท่านกล่าวว่า เป็นทางผิด”^{๑๔} “อตฺถิ ราโคติอาทีนํ โลกสฺสเสว นามานิ, โส หิ รณฺชวเสน ราโค, นนฺทวเสน นนฺทํ. ตณฺหาวยวเสน ตณฺหา วุจฺจติ. คำว่า รากะมีอยู่เป็นชื่อของความโลภนั่นเอง เพราะว่าความโลภนั้นท่านเรียกว่า รากะ เพราะว่ากำหนด เรียกว่า นันทิ เพราะว่าเพติดเพลิน และเรียกว่าตัณหา ด้วยอำนาจความต้องการ”^{๑๕}

ปีหา มาจาก (ปีห อิจฺฉายํ+อ+อา) ตัณหา, ความอยาก, ความต้องการ, มีรูปวิเคราะหฺว่า ปีหยติ เอตยาติ ปีหา หมายถึง ตัณหาที่ทำให้ต้องการ ชื่อว่า ปีหา (ลบสรรหน้า)^{๑๖} ดังความว่า “ปีหา วุจฺจติ ตณฺหา ตัณหา ท่าน เรียกว่า ปีหา”^{๑๗}

จากคำทั้งหมดดังกล่าวพอสรุปได้ว่า คำว่า รากะ มีความหมายตรงกับกามมากที่สุด รองลงมาคือคำว่า ตัณหา นอกจากนั้น ต่างโดยพยัญชนะแต่ใจความและลักษณะอาการเหมือนกัน

ส่วนความหมายของกามกับรากะที่มีความคล้ายคลึงโดยลักษณะ คือรากะเมื่อเกิดขึ้นในจิตใจแล้วจะมีลักษณะดังนี้ “กำจัด ทำลาย คือ ชัดสายจิตไปมา และทำจิตให้เหี่ยวแห้ง”^{๑๘} เมื่อบุคคลเกิดความกำหนัด คือถูกรากะบีบคั้นแล้วก็จะแสดงออกมาทางด้านกายภาพเพื่อให้ตอบสนองความ

^๗ พระมหาสมปอง มุทิโต, แปลเรียบเรียง, **อภิธานวรรณนา**, หน้า ๒๒๐.

^๘ ที.ม. (บาลี) ๑๐/๓๙๘/๒๖๒; ๑๐/๓๒๐/๒๐๗, ที.ม. (ไทย) ๑๐/๓๙๘/๓๒๗; ๑๐/๓๒๐/๒๔๙.

^๙ พระมหาสมปอง มุทิโต, แปลเรียบเรียง, **อภิธานวรรณนา**, หน้า ๒๑๙.

^{๑๐} ม.ม. (บาลี) ๑๓/๔๕๙/๔๕๑, ม.ม. (ไทย) ๑๓/๔๕๙/๕๗๙.

^{๑๑} พระมหาสมปอง มุทิโต, แปลเรียบเรียง, **อภิธานวรรณนา**, หน้า ๒๑๙.

^{๑๒} ส.นิ. (บาลี) ๑๖/๑๐๐/๑๑๕, ส.นิ. (ไทย) ๑๖/๑๐๐/๑๙๑.

^{๑๓} พระมหาสมปอง มุทิโต, แปลเรียบเรียง, **อภิธานวรรณนา**, หน้า ๒๒๐.

^{๑๔} ส.ส. (บาลี) ๑๕/๒๓๗/๒๕๐, ส.ส. (ไทย) ๑๕/๒๓๗/๓๔๐.

^{๑๕} ชุ.ม.อ. (บาลี) ๑/๗/๙๓, ชุ.ม.อ. (ไทย) ๕/๑/๒๔๕.

^{๑๖} พระมหาสมปอง มุทิโต, แปลเรียบเรียง, **อภิธานวรรณนา**, หน้า ๒๒๐.

^{๑๗} ชุ.ม. (บาลี) ๒๙/๑๕๑/๒๘๖, ชุ.ม. (ไทย) ๒๙/๑๕๑/๔๑๒.

^{๑๘} วิ.มหา.อ. (บาลี) ๒/๒.

ต้องการในรูป เสียง กลิ่น รส และโณภูมัพพะ เนื่องจากมีความยินดี มีความพึงเล็ง มีจิตปฏิบัติในรูป เสียง กลิ่น รสและผัสสะ

ความร้อนรน เปรียบเหมือนความร้อนของไฟที่เผาผลาญจิตใจให้เกิดความทรมานทรมายืน รนแสวงหาน้ำ (วัตถุกาม) มาดับ ดังพุทธพจน์ว่า “ ภิกษุทั้งหลาย ไฟ ๓ กองนี้แล ไฟคือ ราคะ ย่อมเผาสัตว์ผู้กำหนด หมกมุ่น ในกามทั้งหลาย ”^{๑๙} ที่เปรียบราคะเหมือนไฟเพราะเมื่อเกิดขึ้นแล้วจะทำให้สภาวะของจิตมีความเร้าร้อนสับสนไม่สามารถจะควบคุมตัวเองได้ ในอรรถกถาปรหมัตถทีปนีได้กล่าวไว้ว่า “ไฟติดขึ้นเพราะอาศัยเชื้อใดจะไหม้เชื่อนั้นเป็นไฟที่ยิ่งร้อนมากขึ้นฉนั้นใด ราคะ เป็นต้น ฉนั้นนั้นเหมือนกัน เกิดขึ้นเองในสันดานใด จะเผาผลาญสันดานนั้นให้กลัดกลุ้มเผาผลาญหทัยก็ประสบความตายเพราะความทุกข์ คือไม่ได้สิ่งที่ต้องการ(ไม่สมหวัง) หาประมาณมิได้”^{๒๐} ไฟแห่งราคะนี้จะเผาผลาญหมู่วัตถุผู้ตกอยู่ในอำนาจตลอดทั้งภพนี้และในภพหน้าจนกว่าจะได้บรรลุปริญญากิจและปริหานกิจ

มีลักษณะเหมือนลูกลูกศรปัก ดังพุทธพจน์ว่า “ ความกำหนัด ความกำหนัดนัก ความยินดี ความชอบใจ ความเพลิน ความกำหนัดด้วยอำนาจเพลิน ภาวะที่จิตกำหนัดนัก ฯลฯ อภิชฌา โลภะ อกุศลมูลนี้ชื่อว่า ลูกศรราคะ ”^{๒๑} สัตว์ที่ถูกลูกศรปักแล้วจะมีลักษณะ คือ ทรมานทรมายืนไม่สามารถที่จะมีสติควบคุม ไม่มีปัญญาคอยชี้แนะให้รู้ว่สิ่งไหนถูกหรือผิดเหมาะสมหรือไม่เหมาะสม จึงกระทำความชั่วได้ง่ายและจะวนเวียนไปเรื่อยๆ อย่างไม่มีวันจบสิ้น กล่าวคือ ลูกศรนั้น แทนถูกต้อง ติดเสียบแน่น คาอยู่แล้ว ย่อมประพฤติดุจริตด้วยกาย วาจา ใจ ย่อมฆ่าสัตว์ ลักทรัพย์ ทำลายสิ่งกีดขวาง ปล้นโดยไม่เหลือ ปล้นเพราะเรือนหลังเดียว ดักแย่งชิงในทางเปลี่ยว เป็นชู้กับภรรยาผู้อื่นและพูดเท็จ สัตว์อันลูกศรราคะปักแล้ว ...เล่น เล่นพล่าน วนเวียน ท่องเที่ยวไปอย่างนี้”^{๒๒}

ท่านพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) ได้ให้ความหมายไว้ว่า “กาม หมายถึง ความใคร่ ความอยาก ความปรารถนา สิ่งที่น่าปรารถนา น่าใคร่”^{๒๓} และพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๕๔ ได้ให้ความหมายว่า “กาม, กาม- [กามมะ-] น. ความใคร่, ความใคร่ทางเมถุน”^{๒๔}

นอกจากนี้ คำที่แสดงถึงความหมายของกาม มีทั้งในด้านบวกและด้านลบ ในด้านบวกนั้น อย่างเช่นคำต่อไปนี้

กามคุณ คือ ความสุข ความพอใจ ความชอบใจ หรือรส ที่ได้จากรูป เสียง กลิ่น รส สัมผัส เหล่านี้เป็นส่วนดีหรือรสอร่อยของกาม ความสุขแบบนี้ชาวบ้านชอบพยายามไขว่คว้าหาอยู่ตลอดเวลา เป็นความสุขที่จริง แต่มีข้อด้อยคือต้องอาศัยเครื่องหล่อหรือปัจจัยภายนอก ดำรงอยู่ไม่นาน ไม่เที่ยง แปรปรวน แต่เวลาเป็นสุขคนมักติดใจอยากมี อยากครอบครอง หรืออยากอยู่ในสภานั่นนาน ๆ

^{๑๙} ชุ.อิติ. (ไทย) ๒๕/๒๗๓/๓๐๑.

^{๒๐} ชุ.อิติ.อ. (บาลี) ๑/๓๓๖.

^{๒๑} ชุ.ม. (ไทย) ๒๙/๘๐๙/๕๐๒.

^{๒๒} ชุ.ม. (ไทย) ๒๙/๘๐๙/๕๐๔.

^{๒๓} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, พิมพ์ครั้งที่๑๒, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๑), หน้า ๑๖.

^{๒๔} ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๕๔, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท ศิริวัฒนาอินเตอร์พริ้นท์, ๒๕๕๖), หน้า ๑๑๔.

กามสังวร คือ ความสำรวมระวัง รู้จักยับยั้งควบคุมตนไม่ให้หลงใหลในรูป เสียง กลิ่น รส สัมผัส เป็นคุณธรรมของผู้ครองเรือน เป็นธรรมที่คู่กับศีลข้อที่สาม จะรักษาศีลข้อสามได้ก็เพราะรู้จักสำรวมตนในเรื่องเพศ สามารถควบคุมความรู้สึกของตนไม่ให้ไปยุ่งเกี่ยวทางเพศกับบุคคลต้องห้ามหรือมีเจ้าของแล้ว

ธัมมกาโม (ธัมมกามตา) คือ ความเป็นผู้ใคร่ในธรรม ใคร่จะปฏิบัติธรรม เป็นความใคร่ในทางกุศล นำพาชีวิตไปสู่ความเจริญ

กามสุคติภูมิเจ็ด คือ ภาวะหรือภูมิ (ของจิต) ที่ดีแต่ยังเกี่ยวข้องกับกาม มีอยู่สองกลุ่มเจ็ดพวก ได้แก่ มนุษย์กับเทวดาในสวรรค์ทั้งหกชั้น รวมเป็นเจ็ดภูมิ

กามาวจรสวรรค์หก คือ ภูมิแห่งอารมณ์อันเลิศ หรือภาวะที่ได้รับแต่ความสุขชั้นประณีตในทางประสาทสัมผัส เรียกสั้น ๆ แบบชาวบ้านว่า เทวโลก มีอยู่หกชั้น คือ (หนึ่ง) จาตุมาหาราชิกา (สอง) ดาวดึงส์ (สาม) ยามา (สี่) ดุสิต (ห้า) นิมมานรดี และ (หก)ปรนิมมิตวสวัตตี

กามาวจรโสภณจิต คือจิตตั้งงามที่ดำเนินไปในกามภูมิ ประกอบด้วยมหากุศลจิต มหาวิบากจิต และมหากิริยาจิต คำนี้นับเป็นศัพททางอภิธรรม แสดงสภาพของจิตที่เป็นสุขกับจิตที่ปล่อยวาง

จากคำที่กล่าวมาข้างต้น แสดงให้เห็นคุณของกาม แต่เป็นอุปสรรคต่อเป้าหมายในการปฏิบัติธรรม ส่วนในด้านลบนั้น มีความหมายแสดงให้เห็นเชื้อกิเลส ความแปดเปื้อน หรือบ่วงพันธนาการ ดังคำต่อไปนี้คือ

กิเลสกาม คือ จิตที่ยึดวัตถุทั้งหลาย แล้วปรุงแต่งอารมณ์ต่างๆให้เกิดขึ้น

กามฉันทะ คือ ความพอใจในกามหรือความต้องการกามคุณ เป็นหนึ่งในอกุศลธรรมที่ทำให้จิตให้เศร้าหมองและลดทอนปัญญา ทำให้จิตไม่ก้าวหน้าในคุณธรรม (ข้อที่๑ ในนิรณ๕)

กามตัณหา คือ ความอยากในกาม อยากได้สิ่งสนองประสาทสัมผัส เป็นความอยากพื้นฐานที่ปุถุชนมี แต่ก็เป็นกิเลสที่ก่อให้เกิดความยึดมั่น ภพชาติ และความทุกข์ไม่สิ้นสุด (ข้อที่๑ ในตัณหา๓)

กามราคะ คือ ความกำหนัดในกาม หรือความติดใจในกามคุณ เป็นหนึ่งในอกุศลธรรมที่ผูกจิตของสัตว์ไว้กับทุกข์ ทั้งยังเป็นหนึ่งในกิเลสที่นอนเนื่องอยู่ในสันดาน (ข้อที่๔ ในสังโยชน๑๐, ข้อที่๑ ในสังโยชน๑๐ ตามนัยพระอภิธรรม, ข้อที่๑ ในอนุสัย๗)

กามุปาทาน คือ ความยึดมั่นในกาม คือ รูป เสียง กลิ่น รส สัมผัส ที่น่าใคร่ น่าพอใจ (ข้อที่๑ ในอุปาทาน๔)

กามโยคะ คือ สภาวะแห่งกามที่ผูกสัตว์ไว้ในภพหรือผูกกรรมไว้กับวิบาก

กามาสวะ คือ สภาวะแห่งกามที่หมักต้องสันดานมอมเมาจิต เป็นหนึ่งในกิเลสที่ไหลซึมซ่านย้อมใจเมื่อประสบอารมณ์ต่างๆ

กาโมฆะ คือ สภาวะแห่งกามอันเป็นดุจกระแสน้ำหลากท่วมในสัตว์ กิเลสคือกามที่เป็นดั่งน้ำท่วม พาดวงจิตให้ตกสู่ความพินาศ

กามวิตก คือ ความคิดฟุ้งฟั่นติดข้องอยู่กับสิ่งสนองความอยาก เป็นความคิดอกุศล

กามสุขัลลิกานุโยค คือ การหมกมุ่นอยู่ด้วยกามสุขเป็นความเห็นผิด ไม่ใช่ทางสายกลาง

กาเมสุมิจฉาจาร คือ ความประพฤติดิฉิดในกาม ความผิดประเวณี เป็นความประพฤติเสื่อมเสีย (ข้อที่๓ ในศีล๕)

กล่าวโดยสรุปตามความหมายที่เป็นคุณ และโทษของคำว่ากามนั้น กาม คือความรักใคร่ ความชอบ ความพอใจ ความปรารถนาในสิ่งใดสิ่งหนึ่ง

๒.๒ ประเภทของกาม

ในกามสูตร^{๒๕} มีการอธิบายประเภทของกาม ลักษณะของกาม ข้อเปรียบเทียบเรื่องกามที่พระพุทธองค์ทรงตรัสสอนไว้ ผู้อธิบายพระพุทธพจน์ในพระสูตรนี้ได้แก่ท่านพระสารีบุตรเถระใจความสำคัญของกามสูตรมีดังต่อไปนี้ พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ถ้ากามนั้นสำเร็จด้วยดีแก่สัตว์นั้น ผู้อยากได้กามอยู่ สัตว์นั้นได้กามตามที่ต้องการแล้ว ย่อมเป็นผู้มีใจแน่แท้ ท่านพระสารีบุตรอธิบายมีใจความว่า คำว่า กาม หมายถึง กาม ๒ อย่าง คือ กิเลสกาม และวัตถุกาม เช่น ความกำหนัดในเมถุน เป็นต้น ชื่อว่ากิเลสกาม ความกำหนัดในบุตรภรรยา พวกพ้อง สัตว์ของเลี้ยงที่เรียกว่าวิญญานกทรัพย์ และความกำหนัดในทรัพย์สมบัติเงินทองที่บ้านนาสวน และเครื่องใช้สอยที่เรียกว่า วิญญานกทรัพย์ เหล่านี้ ชื่อว่าวัตถุกาม ซึ่งมีรายละเอียดต่อไปนี้

๒.๒.๑ กิเลสกาม

กิเลสกาม ความกำหนัดในกิเลสมิราคะ ซึ่งแปลว่า ความกำหนัด ความยินดีในกาม ความติดใจหรือความน้อมใจติดในอารมณ์^{๒๖} ราคะนี้จัดเป็นกิเลส เรียกว่า กิเลสกาม เพราะเป็นสาเหตุที่ทำให้เกิดความกำหนัดยินดีในวัตถุกาม คือเกิดความกำหนัดยินดีในรูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ ในขุททกนิกายมหานิทเทสได้กล่าวถึงกิเลสกามไว้ว่า “ความพอใจ ความกำหนัด ความพอใจและความกำหนัด ความดำริ ความกำหนัดมาก ความดำริและความกำหนัด ความพอใจคือ ความใคร่ ความกำหนัดคือความใคร่ ความเพติดเพติดคือ ความใคร่ ในกามทั้งหลาย ชื่อว่า กิเลสกาม”^{๒๗}

กิเลสกาม ก็คือตัวจิตของเราเป็นตัวใคร่ในด้านกามนั่นเอง ไม่เป็นวัตถุ แต่เป็นความใคร่ ความคิด ซึ่งแยกออกเป็นดังนี้ ความพอใจ ความกำหนัด ความพอใจและความกำหนัด ความดำริ ความกำหนัดมาก ความดำริและความกำหนัดมาก ความพอใจคือความใคร่ ความกำหนัดคือความใคร่ ความเพติดเพติดคือความใคร่ในกามทั้งหลาย ความปรารถนาในกาม ความเสนาหาในกาม ความเร่าร้อนในกาม ความหลงในกาม ความติดในกาม บ่วงคือกาม ความประกอบในกาม ความยึดถือในกาม เครื่องกันคือกามฉันทะ กามเหล่านี้ชื่อว่ากิเลสกาม

กิเลสกามแบ่งออกเป็น ๑๐ อย่าง คือ (๑) โลภะ ได้แก่ ความโลภ อยากได้ของผู้อื่นในทางผิด (๒) โทสะ ได้แก่ ความคิดประทุษร้ายผู้อื่น เบียดเบียนรังแกผู้อื่น (๓) โมหะ ได้แก่ ความหลงหรือความไม่รู้ตามความเป็นจริง (๔) มานะ ได้แก่ ความถือตัว สำคัญว่าตัวดีกว่า เหนือกว่าผู้อื่น (๕) ทิฏฐิ ได้แก่ ความเห็นผิด ๆ ตีอติง เมื่อ “ทิฏฐิ” รวมกับ “มานะ” เป็น “ทิฏฐิมานะ” จึงหมายความว่า “ตื้อรันนอวดดีหรือตื้อตึงถือตัว” (๖) วิจิกิจฉา ได้แก่ ความลังเลสงสัยในกุศลธรรมทั้งหลาย (๗) ถีนะ ได้แก่ ความหดหู่ ความท้อแท้ถดถอย (๘) อุทธัจจะ ได้แก่ ความฟุ้งซ่าน ขาด

^{๒๕} ดูรายละเอียดใน ขุ.ม. (ไทย) ๒๙/๗/๑-๒๗.

^{๒๖} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์, หน้า ๒๑๐.

^{๒๗} ขุ.ม. (ไทย) ๒๙/๒/๒.

ความสงบในจิตใจ (๙) อหิริกะ ได้แก่ ความไม่ละอายต่อความชั่วทั้งหลาย (๑๐) อนัตตตัปปะ ได้แก่ ความไม่เกรงกลัวต่อชั่ว

๒.๒.๒ วัตถุกาม

ส่วนวัตถุกาม ได้แก่ รูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะอันเป็นที่ชอบใจ เครื่องลาด เครื่องนุ่งห่ม ทาสี ทาสา แพะ แกะ ไก่ สุกร ช้าง โค ม้า ลา นาทินเงิน ทอง บ้าน นิคม ราชธานี แว่นแคว้น ชนบท กองพลรบ คลังและวัตถุเป็นที่ตั้งแห่งความกำหนดอย่างใดอย่างหนึ่ง ชื่อว่า วัตถุกาม^{๒๘}

วัตถุกาม ได้แก่ รูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ อันเป็นที่ชอบใจ เครื่องลาด เครื่องนุ่งห่ม ทาสี ทาสา แพะ แกะ สุกร ไก่ ช้าง โค ม้า ลา นาทินเงิน ทอง บ้าน นิคม ราชธานี แว่นแคว้น ชนบท กองพล รบ คลังและวัตถุเป็นที่ตั้งแห่งความกำหนดอย่างใดอย่างหนึ่ง ชื่อว่า “วัตถุกาม” เพราะฉะนั้น คำว่า วัตถุกาม กินความหมายกว้าง คือ สิ่งที่เป็นวัตถุนั่นเอง สิ่งที่เป็นวัตถุสิ่งของ เรียกว่า วัตถุกามทั้งสิ้น ทั้งรูป เสียง กลิ่น รส สัมผัส บ้านเรือน เครื่องใช้ สัตว์เลี้ยง บุคคล นี่เป็นวัตถุกาม คือ กามที่เป็นตัวเป็นตน เป็นวัตถุ

จากที่กล่าวมาข้างต้นจะเห็นได้ว่า คำว่า “กาม” นั้น เกิดจากตัวกิเลส เพราะมีจิตไปยึดติด ถ้าหากว่าไม่มีจิตไปยึดติด ก็เป็นกามไปไม่ได้ กามเป็นเพียงวัตถุเท่านั้น แต่การที่จะเป็นกามไปได้ก็เพราะไปยึดเข้านั่นเอง อย่างเช่น การคิดถึงกาม ครุ่นคิดถึงกาม อย่างนี้ทำจิตให้หม่นหมอง แต่ถ้าเป็นเพียงวัตถุหรือสิ่งของ ก็ไม่สามารถไปยึดติดได้ วัตถุสิ่งของเหล่านั้น จะสวยงาม หรือน่ารักเพียงใด หรือแม้แต่บุคคลจะสวย งาม น่ารักอย่างไรก็ตาม ถ้าใจไม่ไปยึดติด ใจย่อมไม่เศร้าหมอง เหตุที่ทำให้ใจเศร้าหมอง คือ “เราไปยึดในสิ่งเหล่านั้น เมื่อเราไม่คิดถึง ตัวกามก็เกิดขึ้นในใจของเราไม่ได้”^{๒๙} แต่ที่เรียกว่า “วัตถุกาม” เพราะแสดงความเป็นคุณหรือเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า “กามคุณ”

๒.๒.๓ กามคุณ ๕

คำว่า กามคุณ คือสิ่งที่ทำให้สัตว์พัวพัน ยินดี เพลิดเพลิน^{๓๐} เมื่อว่าโดยคำแปลแล้วคือ คุณของกาม หรือประโยชน์ที่น่าพอใจของกาม มีอยู่ ๕ ประการ

๑) รูปที่เห็นด้วยจักขุ อันน่าปรารถนา น่าใคร่ น่าพอใจ เป็นที่รัก ประกอบด้วยกาม เป็นที่ตั้งแห่งความกำหนด

๒) เสียงที่ได้ฟังด้วยโสต คือ ได้ฟังด้วยหู อันน่าปรารถนา น่าใคร่ น่าพอใจ เป็นที่รัก ประกอบด้วยกาม เป็นที่ตั้งแห่งความกำหนด

๓) กลิ่นที่รู้ได้ด้วยจรมก อันน่าปรารถนา น่าใคร่ น่าพอใจ เป็นที่รัก ประกอบด้วยกาม เป็นที่ตั้งแห่งความกำหนด

^{๒๘} ชุ.ม. (ไทย) ๒๙/๑/๑.

^{๒๙} พระธรรมวิสุทธิกวี (พิจิตร ฐิตวณฺโณ), อนุพุทธิกถาที่ปณี ภาค ๔ โทษของกาม, พิมพ์ครั้งที่ ๔, (กรุงเทพมหานคร : ห้างหุ้นส่วนจำกัด โรงพิมพ์ชวนพิมพ์, ๒๕๔๗), หน้า ๑๑-๑๓.

^{๓๐} วิ.ม.อ. (ไทย) ๓/๗/๑๓.

๔) รสที่จะรู้ได้ด้วยจมูก อันน่าปรารถนา น่าใคร่ น่าพอใจ เป็นที่รัก ประกอบด้วยกาม เป็นที่ตั้งแห่งความกำหนัด

๕) โผฏฐัพพะ คือ สิ่งที่อยู่ได้ด้วยกาย สัมผัสด้วยกาย อันน่าปรารถนา น่าใคร่ น่าพอใจ เป็นที่รัก ประกอบด้วยกาม เป็นที่ตั้งแห่งความกำหนัด

จากที่กล่าวมาข้างต้นจะเห็นว่า ทั้ง ๕ ประการนี้ คือ รูป เสียง กลิ่น รส และสัมผัสทางกาย ที่น่าใคร่ น่าพอใจ จัดเป็นกาม เพราะเป็นสิ่งที่น่าใคร่ น่าพอใจ จึงเรียกสิ่งเหล่านี้ว่า “เป็นกามคุณ” กามคุณนั้นมีประโยชน์ แต่มีทุกข์เจือปน

คนโดยทั่วไปมักตกอยู่ในกามคุณ คือ ตกอยู่ในอำนาจ รูป เสียง กลิ่น รส และสัมผัส ที่น่าใคร่ น่าพอใจ อีกประการหนึ่ง กามคุณทั้ง ๕ นี้เปรียบเหมือนอาหารที่เจือด้วยยาพิษ อันอาหารที่เจือด้วยยาพิษนั้น ถ้าใครบริโภคเข้าไป ก็เกิดอันตรายถึงตายได้ กามคุณทั้ง ๕ นี้ก็เหมือนกัน เหตุที่เกิดการทะเลาะเบาะแว้ง แย่งชิง ขำพิน ปลิ้นสะดม แก่งแย่งแข่งดีกัน ส่วนใหญ่ก็เพราะแย่งกามคุณกันนั่นเอง มนุษย์จึงเดือดร้อนเป็นอันมาก ดังมีตัวอย่างต่อไปนี้

กามคุณข้อที่ ๑ คือรูป คนเราต้องการได้รูปที่ดีๆ เช่น อยากจะเห็นคู่ครองที่มีรูปสวย รูปหล่อ อยากเห็นดอกไม้สวยๆ อยากเห็นวิวธรรมชาติที่สวยงาม เห็นท้องทะเลที่สวยงาม เห็นถ้ำที่สวยงาม อะไรที่สวยงามก็ชอบดูสิ่งนั้น ก็ทำให้จิตของเราไปติดอยู่ เป็นเหยื่อให้จิตไปติดอยู่ในสิ่งเหล่านี้ แล้วคนเราก็ต้องเสียเงินเสียทองเพราะกามคุณข้อนี้เป็นอันมาก เช่น ต้องการได้รถยนต์ที่สวยงามๆ หมาดเท่าไรก็ต้องยอม ต้องซื้อ อยากได้บ้านสวยงามๆดีๆ ยอมหามา หมาดไปเท่าไรก็ต้องยอม การดูภาพยนตร์ ดูโทรทัศน์ ดูรายการต่างๆ ดูโชว์ต่างๆ เพื่อต้องการให้เป็นอาหารตา คือ ให้ตาได้กินอาหารเท่านั้นเอง มนุษย์ก็ต้องเสียเงินเสียทองเป็นจำนวนมาก นี่ก็เพราะว่าไปติดอยู่ในบ่วงของมาร ซึ่งใช้เหยื่อล่อทางตาเป็นกามคุณข้อที่ ๑ ซึ่งมนุษย์ต้องติดอยู่ในสิ่งเหล่านี้เป็นจำนวนมาก

กามคุณข้อที่ ๒ คือ เสียง มนุษย์ชอบการฟังเสียงที่ไพเราะ เช่น เสียงดนตรี เสียงนักร้อง เสียงคนพูดจาไพเราะอ่อนหวาน มนุษย์หรือสัตว์เป็นจำนวนมากต้องตายเพราะเสียงที่ไพเราะ บางคนที่มาหลอกเราเขาก็ใช้เสียงที่ไพเราะมาหลอกเอา ฉอเลาะเอา ต้องการให้เราติดเหยื่อของเขา บางคนต้องเสียเงินเสียทองเพื่อไปฟังดนตรี อยู่ไกลเท่าไรก็เอา บางทีไปถึงต่างประเทศ ไปฟังดนตรีที่ไพเราะ ฟังเสียงที่ไพเราะ แม้แต่เครื่องเสียงที่แพงขนาดไหนก็ซื้อมาเพื่อสนองความต้องการแห่งตัณหา คือ ความอยากของตน ก็เป็นเหตุให้ติดบ่วงของมารคือเสียง มารคือกิเลสตกบ่วงโดยใช้เสียงดักมนุษย์ไว้ เราจึงไปติดบ่วงของมารคือเสียง

กามคุณข้อที่ ๓ คือ กลิ่น มนุษย์เราชอบได้กลิ่นหอม ๆ นารีญวน กลิ่นที่ต้องการ กลิ่นที่ น่าพอใจ บางทีก็ซื้อน้ำหอมที่แพงๆ บางทีขวดหนึ่งหลายร้อยหรือเป็นพันบาทก็มี เพราะต้องใช้น้ำหอม เพื่อจะได้กลิ่นที่ตีมนุษย์เราจึงติดในกลิ่นมาก กลิ่นนี้เป็นบ่วงของมารที่ทำให้เราติดอยู่ในบ่วงของมัน เพราะไปติดในกลิ่น

กามคุณข้อที่ ๔ คือ รส รสคือสิ่งที่รับรู้ได้ด้วยลิ้นของเรา มนุษย์เรานี้ติดในรสเป็นจำนวนมาก เช่น ตีตรสของอาหาร ตีตรสของสุรา ตีตรสของเครื่องดื่ม บางทีรับประทานอาหารในบ้านก็ไม่พอใจ ต้องไปรับประทานนอกบ้านไกลๆ บางทีไปถึงต่างจังหวัดก็มี เพื่อที่จะให้ได้ความอร่อยแคล้ว สุขความอร่อยแคล้วเท่านั้นเอง เพราะต้องติดในรสนี้เอง บางคนก็ต้องติดยาเสพติด เพราะติดอยู่ที่รสของมัน นี่ก็ติดบ่วงของมารเช่นกัน

กามคุณข้อที่ ๕ คือ สัมผัสที่รับรู้ทางกาย มนุษย์เราชอบได้สัมผัสสิ่งชอบใจ เช่น ที่นอนที่นุ่มๆ หรือสิ่งที่สัมผัสนุ่มๆ ที่น่าพอใจ ก็พยายามหาสิ่งเหล่านี้มาสนองกิเลสของตน ได้แล้วก็ไม่พอ ได้ ๑ ไม่พอ ได้ ๒ ได้ ๓ ไม่พอ อยากได้ไม่มีที่สิ้นสุด ในที่สุดก็ติดติดบ่วงของมาร มารก็จูงจูงไป แล้วแต่มันจะพาไปไหน เพราะไปติดบ่วงของมันเสียแล้ว^{๓๑}

เพราะฉะนั้น กามจริงๆ นั้นมันเกิดจากตัวกิเลส ถ้าหากว่าไม่มีจิตไปหวังไปยึด มันก็เป็นกามไปไม่ได้ มันเป็นเพียงวัตถุเท่านั้นเอง แต่การที่จะเป็นกามไปได้ก็เพราะไปยึดเข้านั่นเอง อย่างเราดำรงคือคิดถึงกาม ครุ่นคิดถึงกาม อย่างนี้ทำจิตของเราให้หม่นหมองได้ แต่ถ้ามันเป็นเพียงวัตถุ เป็นเพียงสิ่งของ เราไม่ไปติดมัน มันก็เป็นเพียงแต่วัตถุสิ่งของเท่านั้นเอง มันจะสวย จะงาม จะน่ารัก อยากรู้ก็ตาม หรือแม้แต่บุคคล จะสวย จะงาม จะน่ารักอย่างไรก็ตาม ถ้าใจเราไม่ไปติดไปยึด มันก็ไม่ทำให้เราให้เศร้าหมองไปได้ เหตุที่ทำให้เราให้เศร้าหมองลงไป คือ เราไปยึดในสิ่งเหล่านั้น เมื่อเราไม่คิดถึง ตัวกามก็เกิดขึ้นในใจของเราไม่ได้^{๓๒}

จากที่ได้กล่าวถึงประเภทของกามในข้างต้นนั้น พอสรุปได้ว่า กิเลสกาม คือตัวจิตของเราเป็นตัวใคร่ในด้านกาม เป็นความคิดไม่ใช่วัตถุ ส่วนวัตถุกาม คือวัตถุที่เป็นที่ตั้งแห่งความกำหนัด เกิดจากตัวกิเลสไปยึดติดกับวัตถุ และกามคุณ ๕ คือประโยชน์ของกาม มีอยู่ ๕ ประการ คือ รูป เสียง กลิ่น รส และสัมผัสทางกายที่น่าใคร่ น่าพอใจ

๒.๓ กามในพระไตรปิฎก

๒.๓.๑ กามในพระวินัยปิฎก

ในพระวินัยปิฎกนั้นพระพุทธเจ้าได้ตรัสถึงกามไว้อย่างมากมาย โดยชี้ให้เห็นถึงโทษของกามพร้อมทั้งวิธีกำหนดรู้ในการกำจัดการให้เบาบางลง เหมือนที่ทรงตรัสว่า “เราสงัดจากกามและอกุศลธรรมทั้งหลายแล้ว บรรลุปฐมฌานที่มีวิตก วิจารณ์ ปีติ และสุขอันเกิดจากวิเวกอยู่”^{๓๓} โดยพระพุทธเจ้าตรัสบอกว่าการละกาม การกำหนดรู้ความสำคัญในกาม การกำจัดความกระหายในกาม การเพิกถอนความตรึงในกาม การระงับความกลัดกลุ้มเพราะกามไว้โดยประการต่าง ๆ มิใช่หรือการกระทำของท่านนั้น มิได้ทำคนที่ยังไม่เลื่อมใสให้เลื่อมใส หรือทำคนที่เลื่อมใสอยู่แล้วให้เลื่อมใสยิ่งขึ้นได้เลย^{๓๔}

นอกจากนี้ ยังมีเรื่องกามที่ปรากฏเป็นสิ่งที่ต้องการสำหรับคฤหัสถ์ตั้งความว่า “อุบาสก ท่านทำคุณงามความดี ทำที่ด้านทานความชลาดกล้วไฉนแล้ว ไม่ได้ทำชั่ว ไม่ได้ทำบาปหยาบช้าหาธุระอะไรไว้ ท่านสร้างแต่คุณงามความดี ไม่สร้างกรรมชั่วเลย จะมีชีวิตอยู่อย่างลำบากยากเข็ญไปทำไม

^{๓๑} ดูรายละเอียดใน พระธรรมวิสุทธิกวี (พิจิตร ฐิตวณฺโณ), อนุปฺพพิภคยาทีปนี ภาค ๔ โทษของกาม, พิมพ์ครั้งที่ ๔, (กรุงเทพมหานคร : ห้างหุ้นส่วนจำกัด โรงพิมพ์ชวนพิมพ์, ๒๕๔๗), หน้า ๕-๘.

^{๓๒} เรื่องเดียวกัน หน้า ๑๑-๑๓.

^{๓๓} วิ.มหา. (ไทย) ๑/๑๑/๕.

^{๓๔} วิ.มหา. (ไทย) ๑/๓๘/๒๖.

ท่านตายเสียดีกว่า หลังจากตายแล้วจักไปบังเกิดในสุคติ โลกสวรรค์ จักเฝ้าอมรรังพร้อมด้วยกามคุณ ๕ อันเป็นทิพย์”^{๓๕}

แต่เรื่องกามเป็นสิ่งที่ทำให้เกิดโทษแก่ภิกษุดังมีเรื่องต่อไปนี้ว่า “ภิกษุรูปหนึ่งกำลังครุ่นคิดถึงกามารมณ์ น้ำอสุจิเคลื่อน ท่านเกิดความกังวลใจว่า เราต้องอาบัติสังฆาทิเสสหรือหนอ จึงนำเรื่องนี้ไปกราบทูลพระพุทธรูปเจ้าให้ทรงทราบ พระองค์ตรัสว่า “ภิกษุ เธอครุ่นคิดถึงกามารมณ์ ไม่ต้องอาบัติ”^{๓๖} “คนทั้งหลายไปเที่ยวจาริกไปตามวิหารเห็น จึงตำหนิประณาม โพนทะนาว่า “โณพระสมณะเชื้อสายศากยบุตรจึงใช้ให้ทำเตียงหุ้มนุ่นบ้างตั้งหุ้มนุ่นบ้าง เหมือนพวกคฤหัสถ์ที่บริโภคกามเล่า”^{๓๗} “ความไม่เบียดเบียนคือความสำรวมในสัตรทั้งหลาย เป็นสุขในโลกความปราศจากราคะคือความล่วงกามทั้งหลายได้ เป็นสุขในโลกความกำจัดอสมิมานะ (ความถือตัวว่าเป็นนั่นเป็นนี่) เสียได้ เป็นสุขอย่างยิ่ง”^{๓๘} “กามสุขัลลิกานุโยคในกามทั้งหลาย (การหมกมุ่นอยู่ด้วยกามสุขในกามทั้งหลาย) เป็นธรรมอันทราม เป็นของชาวบ้าน เป็นของปุถุชน ไม่ใช่ของพระอริยะ ไม่ประกอบด้วยประโยชน์”^{๓๙} หรือว่า “ภิกษุทั้งหลาย ข้อนี้เป็นทุกข์สมุทยอริยสัจ คือต้นหาอันทำให้เกิดอีก ประกอบด้วยความเพิลิตเพิลินและความกำหนั มีปกติให้เพิลิตเพิลินในอารมณ์นั้นๆ คือกามตัณหา ภวตัณหา วิภวตัณหา”^{๔๐}

เนื้อความเหล่านี้ล้วนตรัสให้เห็นถึงโทษของกามและวิธีในการกำหนดรู้เพื่อบรรเทาการทั้งเป็นกิเลสกามและวัตถุกาม ดังนั้นเมื่อกล่าวถึงเรื่องกามแล้ว สิ่งที่ทำให้เกิดสิกขาบทในข้อบัญญัติของพระภิกษุ นั้น ล้วนเกิดขึ้นเพราะกาม ทั้งที่เป็นวัตถุกามและกิเลสกาม โดยในส่วนของพระวินัยปิฎก ผู้วิจัย แบ่งออกสิกขาบทที่พระองค์ทรงบัญญัติไว้ อันเป็นเหตุมาจากการกระทำของพระภิกษุในสมัยนั้น ล้วนเกิดจากกามทั้งที่เป็นกิเลสกามและวัตถุกาม โดยแบ่งเป็น ๓ ประเภทคือ

๑. อาบัติอย่างหนัก ทำให้ภิกษุผู้ต้องอาบัตินั้นขาดจากความเป็นภิกษุ อันหมายถึงอาบัติปาราชิก ซึ่งเป็นอาบัติที่แก้ไขไม่ได้ เรียกว่า อเทกิกฉา

๒. อาบัติอย่างกลาง ทำให้ภิกษุผู้ต้องอาบัตินั้นต้องอยู่กรรม โดยประพฤติวัตรอย่างหนึ่งเพื่อทรมานตน อันหมายถึงอาบัติสังฆาทิเสส

๓. อาบัติอย่างเบา ทำให้ภิกษุผู้ต้องอาบัตินั้นต้องประจานตนต่อหน้าภิกษุด้วยกัน แล้วจึงจะพ้นโทษนั้นได้ อันได้แก่อาบัติอุลลัจจัย ปาจิตตีย์ ปาฏิเทสนีย์ ทุกกฏ และทุพภาสิตโดยอาบัติอย่างกลางและอย่างเบานั้น เป็นอาบัติที่ยังแก้ไขได้ เรียกว่า สเทกิกฉา

^{๓๕} วิ.ม. (ไทย) ๑/๑๖๘/๑๓๙.

^{๓๖} วิ.ม. (ไทย) ๑/๓๔๗/๒๗๕.

^{๓๗} วิ.ม. (ไทย) ๒/๕๒๖/๖๑๑.

^{๓๘} วิ.ม. (ไทย) ๔/๕/๙.

^{๓๙} วิ.ม. (ไทย) ๔/๑๓/๒๐.

^{๔๐} วิ.ม. (ไทย) ๔/๑๔/๒๑.

๑. อาบัต้อย่างหนัก

ผู้วิจัยได้นำเรื่องราวเป็นเหตุก่อให้เกิดบัญญัติสิกขาบทอันเนื่องมาจากกามดังมีเรื่องราวดังต่อไปนี้

หนึ่งในโทษทางพระวินัยบัญญัติที่รุนแรงที่สุดสำหรับสาวกผู้ล่วงละเมิดคือวินัยบัญญัติที่เกี่ยวข้องด้วยกาม ดังพระบาลีที่ว่า “ก็ภิกษุใดเสพเมถุนธรรม ภิกษุนั้น เป็นปาราชิก หาสังวาสมิได้”^{๔๑} และมีอนุบัญญัติอีกว่า “อนึ่ง ภิกษุใดเสพเมถุนธรรม โดยที่สุดแม้กับสัตว์ดิรัจฉานตัวเมีย ภิกษุนั้นเป็นปาราชิก หาสังวาสมิได้”^{๔๒}

ดังมีเรื่องเล่าว่า บุตรชาวบ้านกลั่นแกล้งผู้อื่น ชื่อสุทินน์ เป็นบุตรเศรษฐี ขออนุญาตมารดาบิดา เพื่อออกบวชเป็นบรรพชิตถึงสามครั้ง แต่มารดาบิดาก็ไม่อนุญาต เขาจึงไม่ยอมบริโภคอาหารเลย พวกสหายจึงกล่าวกับมารดาบิดาของเขาว่า ถ้าไม่อนุญาตให้สุทินน์ออกบวชเป็นบรรพชิต เขาก็จะต้องตาย แต่ถ้าอนุญาตให้สุทินน์ออกบวช ก็ยังจะได้เห็นเขาอยู่ แม้เมื่อใดที่สุทินน์ ไม่ยินดีในการเป็นบรรพชิตแล้ว เขาก็จะกลับมา ขอมารดาบิดาอนุญาตให้สุทินน์ออกบวชเถิด เมื่อมารดาบิดาได้ฟังดังนั้น จึงยินยอมให้สุทินน์ออกบวช พระสุทินน์อุปสมบทแล้วไม่นาน ในเช้าวันหนึ่งท่านเที่ยวบิณฑบาตไปตามลำดับตรอกในกลั่นทคาม ใกล้จะถึงเรือนบิดาของตน ก็พอดีทาสของญาติตนกำลังจะเทขนมสดที่ค้างคืนทิ้ง พระสุทินน์จึงได้กล่าวให้นางเกลี่ยขนมสดลงในบาตรของท่าน ในขณะที่นางกำลังเกลี่ยขนมสดที่ค้างคืนลงในบาตรอยู่นั้น นางจำคำมือ เท้า และเสียงของพระสุทินน์ได้ จึงรีบไปเรียนเรื่องนั้นแก่มารดาของพระสุทินน์ เมื่อมารดาบิดาทราบเรื่องแล้วจึงหาอุบายเพื่อจะทำให้พระสุทินน์ลาสิกขาเสีย แต่ถึงอย่างไรพระสุทินน์ก็ไม่ลาสิกขาบท มารดาของพระสุทินน์จึงได้กล่าวขอร้องว่า ขอให้ท่านให้ลูกหลานเป็นพืชพันธุ์ของตระกูลไว้บ้าง เพื่อพวกเจ้าลิจฉวีจะได้ไม่ริบทรัพย์สมบัติในตระกูลที่ไม่มีบุตรผู้สืบสกุลไปเสีย ท่านพระสุทินน์จึงตกลงใจและทำการแห่คนคู่ให้ในขณะที่ภรรยาเก่ามีระดู ต่อมา ความร่ำคาญ ความเดือดร้อน ได้เกิดแก่พระสุทินน์ ภิกษุทั้งหลายจึงกล่าวติเตียน จนทราบถึงพระพุทธเจ้า พระองค์จึงทรงรับสั่งให้ประชุมภิกษุสงฆ์เพื่อบัญญัติสิกขาบท”^{๔๓}

“สมัยหนึ่ง คนหาบหญ้า คนหาฟืน ได้รื้อกุฏิของท่านพระธนิยะ กุมภการบุตร ซึ่งมุงบังด้วยหญ้าและไม้ไผ่ ครั้นเมื่อท่านสร้างใหม่ก็ถูกรื้อเอาไปทั้งสามครั้ง แม้กุฏิดินล้วนที่ท่านทำไว้ พระพุทธเจ้าก็รับสั่งให้ทำลายเสีย ท่านจึงไปนำไม้มาจากเจ้าพนักงานรักษาไม้ของพระเจ้าพิมพิสาร จอมแสนามครุฑาขมาสร้างกุฏิแทน ครั้นความทราบถึงพระเจ้าพิมพิสาร จึงรับสั่งให้ไปนำตัวเจ้าพนักงานรักษาไม้มา ท่านพระธนิยะเห็นเจ้าพนักงานรักษาไม้ถูกเจ้าหน้าที่จงจำนำไป จึงเดินทางไปด้วย ครั้นถึงแล้ว ท่านจึงให้เหตุผลแก่พระราชามครุฑถึงเหตุที่นำไม้ไป โดยอ้างว่าในครั้งพระองค์เสด็จเถลิงถวัลย์ราชย์ใหม่ๆ ได้ทรงเปล่งพระวาจาว่า หญ้า ไม้ ของพระองค์ ถวายแล้วแก่สมณะและพรหมณ์ทั้งหลาย พระเจ้าพิมพิสารจึงตรัสดำหนิตานพระธนิยะว่า แก่ล้งสำคัญผิดเพื่อจะนำไปซึ่งไม้ที่

^{๔๑} วิ.มหา. (ไทย) ๑/๓๙/๒๙.

^{๔๒} วิ.มหา. (ไทย) ๑/๔๒/๓๑.

^{๔๓} วิ.มหา. (ไทย) ๑/๓๙/๒๗.

เขาไม่ได้ให้ ครั้นประชาชนและภิกษุทั้งหลายทราบเรื่องจึงเพ่งโทษ ตีเตียน โพนทะนาในเหตุที่พระณียะกระทำลง จนเป็นเหตุให้พระพุทธรเจ้ารับสั่งให้ประชุมภิกษุสงฆ์ เพื่อบัญญัติสิกขาบทขึ้น”^{๔๔}

จะเห็นได้ว่า กามในบทบัญญัติสิกขาบทไม่มีข้อดี เพราะฉะนั้น พระพุทธรเจ้าจึงสอนเพื่อให้ละกาม ไม่สนับสนุนให้เกี่ยวข้องกับกามโดยเฉพาะนักบวช หรือผู้ประสงค์จะออกจากกาม

๒. อาบัติอย่างกลาง

อนึ่ง กามยังเป็นเหตุให้พระพุทธรเจ้าบัญญัติสิกขาบทที่มีโทษในระดับกลางหรืออาบัติอย่างกลาง ดังมีเรื่องตัวอย่างต่อไปนี้

มีเรื่องเกิดขึ้นว่า ครั้นนั้น ท่านพระเสยยสกะ มีความกระสัน ไม่ยินดีประพฤติพรหมจรรย์ ท่านจึงชูปมอม เสร้าหมอง มีผิวพรรณคล้ำ มีผิวเหลืองขึ้น มีร่างกายสพรั่งด้วยเอ็น พระอุทายีจึงแนะนำให้ท่านฉันอาหารจนพอแก่ความต้องการ จำวัดให้พอแก่ความต้องการ สรงน้ำให้พอแก่ความต้องการ ครั้นฉันอาหาร จำวัด สรงน้ำ พอแก่ความต้องการแล้ว เมื่อใดความกระสันบังเกิดขึ้น ราคะรบกวนจิต เมื่อนั้นก็จงใช้มือพยายามปล่อยยอสุจิเถิด เมื่อท่านพระเสยยสกะปฏิบัติตามที่พระอุทายีแนะนำ และใช้มือพยายามปล่อยยอสุจิ จนสำเร็จลงแล้ว ท่านพระเสยยสกะจึงได้เป็นผู้มีผิวพรรณดี มีอินทรีย์อัมเอบ มีสีหน้าสดใส มีฉวีวรรณผุดผ่อง ภิกษุสหายของท่านจึงถามถึงสาเหตุขึ้น ครั้นภิกษุทั้งหลายทราบถึงสาเหตุทั่วกันแล้ว ต่างก็เพ่งโทษ ตีเตียน โพนทะนาว่า โฉนท่านพระเสยยสกะ จึ่งได้ใช้มือพยายามปล่อยยอสุจิเล่า ภิกษุเหล่านั้น พากันตีเตียนท่านพระเสยยสกะโดยอเนกปริยาย แล้วกราบทูลเรื่องนั้นแด่พระพุทธรเจ้า พระพุทธรเจ้าจึงตรัสเรียกประชุมสงฆ์เพื่อทรงบัญญัติสิกขาบท^{๔๕}

อีกเรื่องหนึ่ง ครั้นนั้น พระอุทายีอยู่ในป่า วิหารของท่านงดงาม น่าดู น่าชม มีห้องกลาง มีระเบียบโดยรอบ เตี้ยต้งพูกหมอนจัดไว้เรียบร้อย น้ำฉันน้ำใช้ตั้งไว้ดีแล้ว บริเวณเตียนสะอาด ประชาชนเป็นอันมากพากันมาชมวิหารของท่าน พราหมณ์คนหนึ่งกับภรรยาเข้าไปชมวิหารของพระอุทายี พระอุทายีจึงพาเดิน แล้วผลักบานประตูเข้าไป แม้พราหมณ์นั้นก็ตามหลังพระอุทายีเข้าไป ส่วนพราหมณ์ตามหลังพราหมณ์เข้าไป ขณะนั้นพระอุทายีเดินไปเปิดบานหน้าต่างบางตอน ปิดบานหน้าต่างบางตอนรอบห้อง แล้วย้อนมาทางด้านหลังจับอวัยวะน้อยใหญ่ของพราหมณ์นั้น ครั้นพราหมณ์นั้นลากลับไป พราหมณ์ก็ตั้งใจเปล่งวาจาแสดงความยินดีว่าพระสมณะเชื้อสายพระศากยบุตรเหล่านี้อยู่ในป่าเช่นนี้ ยังมีอธยาศัยดี แม้ท่านพระอุทายีอยู่ในป่าเช่นนี้ ก็ยังมีอธยาศัยดี เมื่อพราหมณ์กล่าวอย่างนั้นแล้ว พราหมณ์ได้กล่าวกับพราหมณ์นั้นว่า พระอุทายีจะมีอธยาศัยดีแค่ไหน เพราะพระอุทายีได้จับอวัยวะน้อยใหญ่ของดิฉันเหมือนที่ท่านจับของดิฉัน พอได้ทราบดังนั้น พราหมณ์จึงเพ่งโทษ ตีเตียน โพนทะนาว่า พระสมณะเชื้อสายพระศากยบุตรเหล่านี้ เป็นผู้ไม่ละอาย หุสึล พุดเท็จ พระสมณะเหล่านี้ทำไม่ยังปฏิญาณว่า เป็นผู้ประพฤติธรรม ประพฤติเรียบร้อย ประพฤติพรหมจรรย์ พุดจริง มีศีล มีกัลยาณธรรม ดังนี้เล่า ความเป็นสมณะความเป็นพราหมณ์ของพระสมณะเหล่านี้ไม่มีแล้ว โฉนพระสมณะอุทายีจึงได้จับอวัยวะน้อยใหญ่ของภรรยาเรา ต่อไปกุลสตรี กุลธิดา กุลกุมารี สะไ้ผู้มีสกุล กุลทาสี จักไม่กล้าไปสู่อารามหรือวิหาร เพราะถ้าไป พระสมณะเชื้อสายพระศากยบุตรเหล่านั้นก็จะพึงประทุษร้ายภิกษุทั้งหลายได้ยืนเช่นนั้น บรรดาภิกษุผู้มกน้อย สันโดษ มีความละอาย มี

^{๔๔} วิ.มทา. (ไทย) ๑/๘๙/๗๘.

^{๔๕} วิ.มทา. (ไทย) ๑/๒๓๔/๒๕๐.

ความรังเกียจ เป็นผู้ใคร่ต่อศึกษา ต่างก็เพ่งโทษ ตีเตียน โพนทะนาว่า โฉนท่านพระอุทายี จึงได้สัมผัสสกายกับมาตุคามเล่า แล้วกราบทูลเรื่องนั้นแด่พระพุทธเจ้า พระพุทธเจ้าจึงตรัสเรียกประชุมสงฆ์เพื่อทรงบัญญัติสิกขาบท^{๔๖}

ครั้งนั้น พระอุทายีเป็นพระกุลปกะในพระนครสาวัตถี เข้าไปสู่สกุลเป็นอันมาก ครั้งนั้น มีหญิงหม้ายผู้หนึ่งรูปงาม น่าดู น่าชม ครั้นเวลาเช้า พระอุทายีได้ถือบาตรเดินไปทางเรือนของหญิงหม้ายนั้น แล้วนั่งเหนืออาสนะที่เขาจัดถวาย และได้ยังหญิงหม้ายนั้น ให้เห็นแจ้ง สมาทาน อาจหาญ ร่าเริงด้วยธรรมิกถา หญิงหม้ายนั้นจึงได้กล่าวปวารณาต่อพระอุทายีว่า โปรดบอกเถิดเจ้าข้า หากต้องการสิ่งใดซึ่งดิฉันสามารถจัดหาถวายพระคุณเจ้าได้ คือจีวร บิณฑบาต เสนาสนะ เกสัชบริวารอันเป็นปัจจัยของภิกษุไซ้ พระอุทายีจึงขอร้องว่า น้องหญิง ปัจจัยเหล่านั้นไม่เป็นของหาได้ยากสำหรับฉัน ขอจงให้ของที่ทำไยยากสำหรับฉันเถิด นางจึงกล่าวนิมนต์พระอุทายี แล้วเดินเข้าห้องเล็กผ้าสาฎกนอนหยายบนเตียง ทันใดนั้น พระอุทายีจึงตามเข้าไปหานางถึงเตียง ถ่มเชษะ (น้ำลาย) รดแล้วพูดว่า ใครจักถูกต้องหญิงถ้อยมิกลั่นเหม็นนี้ได้ ดังนี้แล้วหลีกไป หญิงหม้ายนั้นได้เพ่งโทษ ตีเตียน โพนทะนาว่า โฉนพระสมณะอุทายีจึงขอเมถุนธรรมต่อเราด้วยตนเอง แล้วถ่มเชษะรด และพูดว่าใครจักถูกต้องหญิงถ้อยมิกลั่นเหม็นนี้ได้ ดังนี้แล้วหลีกไป เรามีอะไรชั่วช้า เรามีอะไรที่มิกลั่นเหม็น เราเลวกว่าหญิงคนไหน อย่างไร ดังนี้ แม้หญิงเหล่านั้นก็เพ่งโทษว่า พระสมณะเชื้อสายพระศากยบุตรเหล่านั้น เป็นผู้ไม่ละอาย หุสึล พูดเท็จภิกษุทั้งหลายได้ยินเช่นนั้น บรรดาภิกษุผู้มกน้อย สันโดษ มีความละอาย มีความรังเกียจ เป็นผู้ใคร่ต่อศึกษา ต่างก็เพ่งโทษ ตีเตียน โพนทะนาว่า โฉนท่านพระอุทายี จึงได้กล่าวคุณแห่งการบำเรอตนด้วยกามในที่อยู่ของมาตุคามเล่า แล้วกราบทูลเรื่องนั้นแด่พระพุทธเจ้า จึงเป็นเหตุให้พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติสิกขาบท^{๔๗}

๓. อาบัติอย่างเบา

นอกจากนี้ กามยังเป็นต้นเหตุให้พระพุทธเจ้าบัญญัติสิกขาบทที่มีโทษในระดับเบาบางหรืออาบัติอย่างเบา ดังมีเรื่องตัวอย่างต่อไปนี้

เรื่องเป็นมาว่า สมัยนั้น พระพุทธเจ้าได้ทรงอนุญาตไตรจีวรแล้วครั้งนั้น เมื่อพระฉัพพัคคีย์รู้เช่นนั้น จึงครองไตรจีวรเข้าบ้านสำหรับหนึ่ง อยู่ในอารามอีกสำหรับหนึ่ง สรงน้ำอีกสำหรับหนึ่ง บรรดาภิกษุผู้มกน้อย สันโดษ มีความละอาย มีความรังเกียจ เป็นผู้ใคร่ต่อศึกษา ต่างก็เพ่งโทษ ตีเตียน โพนทะนาว่า โฉนพระฉัพพัคคีย์ จึงได้ทรงจีวรเกินหนึ่งสำหรับแล้ว แล้วกราบทูลเรื่องนั้นแด่พระพุทธเจ้า จึงเป็นเหตุให้พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติสิกขาบท ครั้งนั้น ในพระนครสาวัตถี มีชาวบ้านหมู่หนึ่ง จัดภัตตาหารพร้อมทั้งจีวรไว้ถวายสงฆ์ ด้วยตั้งใจว่าจักให้สงฆ์ฉันภัตตาหารแล้วจึงให้ครองจีวร ณ เวลาเดียวกัน พระฉัพพัคคีย์ได้เข้าไปหาชาวบ้านหมู่นั้น ครั้นแล้วได้กล่าวกับชาวบ้านหมู่นั้นว่า ท่านทั้งหลาย ขอพวกท่านจงให้จีวรเหล่านี้แก่พวกอาตมา ชาวบ้านจึงกล่าวว่า ท่านเจ้าข้า พวกกระผมถวายให้ไม่ได้ เพราะพวกกระผมจัดภัตตาหารพร้อมจีวรไว้ถวายแก่สงฆ์ทุกปี พระฉัพพัคคีย์กล่าวว่า ดูก่อนท่านทั้งหลาย ทายกของสงฆ์มีมาก ภัตตาหารของสงฆ์ก็มีมาก พวกอาตมาอาศัยพวกท่าน เห็นอยู่แต่พวกท่าน จึงอยู่ในที่นี้ ถ้าพวกท่านไม่ให้แก่พวกอาตมา เมื่อเป็นเช่นนี้ ใครเล่าจักให้แก่พวก

^{๔๖} วิ.มहा. (ไทย) ๑/๒๗๐/๒๔๓.

^{๔๗} วิ.มहा. (ไทย) ๑/๒๔๑/๓๓๐.

อาตมา ขอพวาท่านจงให้จิรวรเหล่านี้แก่พวกอาตมาเถิด เมื่อชาวบ้านถูกพระฉัพพัคคีย์แค้นไค้เช่นนั้น จึงได้ถวายจิรวรนั้นแก่พระฉัพพัคคีย์ แล้วอังคาสพระสงฆ์เฉพาะภัตตาหาร บรรดาภิกษุที่ทราบว่าเขา จัดภัตตาหารพร้อมทั้งจิรวรไว้ถวายแก่สงฆ์ แต่ไม่ทราบว่า เขาได้ถวายจิรวรแก่พระฉัพพัคคีย์ไปแล้ว ก็ได้กล่าวอย่างนี้ว่า ท่านทั้งหลาย ขอพวาท่านจงน้อมจิรวรถวายแก่สงฆ์เถิด ชาวบ้านจึงกล่าวว่า ท่านเจ้าข้า จิรวรตามที่ได้จัดไว้ไม่มี เพราะพระคุณเจ้าเหล่าพระฉัพพัคคีย์น้อมไปเพื่อตนแล้ว บรรดาภิกษุผู้มกน้อย สันโดษ มีความละเอียด มีความรังเกียจ เป็นผู้ใคร่ต่อสิกขา ต่างก็เพ่งโทษ ตีเตียน โพนทะนาว่า ไฉนพระฉัพพัคคีย์รู้อยู่ จึงได้น้อมลากที่เขาจัดไว้เป็นของจะถวายสงฆ์มาเพื่อตนเล่า แล้วกราบทูลเรื่องนั้นแด่พระพุทธเจ้า จึงเป็นเหตุให้พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติสิกขาบท

๒.๓.๒. กามในพระสูตรตปิฎก

กล่าวถึงเรื่องของกาม ในพระสูตรต่างๆ ที่พระพุทธเจ้าทรงตรัสแสดงไว้ ทั้งเรื่องเล่า เหตุการณ์ ตัวบุคคล สถานที่ การกล่าวต่อบุคคลต่างๆ ธรรมหมวด๔, หมวด๕, หมวด๘ เป็นต้น เพื่อให้เข้าใจในเรื่องของกามในหลายลักษณะ

๑. กามมีอุปมา ๓ ข้อ

ในมหาสังจยสูตร มัชฌิมนิกาย มูลปณณาสก์^{๔๘} มีกามที่พระพุทธเจ้าทรงเห็นเป็นอุปมา ๓ ประการ ในสมัยที่พระองค์ทรงบำเพ็ญทุกรกิริยา แล้วทรงเลิกเสีย อุปมา ๓ ประการ คือ

อุปมาที่ ๑ “สมณพราหมณ์ (นักบวช) เหล่าใดเหล่าหนึ่ง ซึ่งมีกายยังไม่ได้หลีกออกจากกาม และมีความข้องอยู่ในกาม ยังไม่ละให้สงบได้ด้วยดี สมณพราหมณ์เหล่านั้น แม้ได้เสวยทุกขเวทนาอันเผ็ดร้อน อันเกิดจากความเพียรก็ดี ไม่ได้เสวยก็ดี ก็ไม่อาจจะตรัสรู้ได้ เหมือนไม้สดที่ชุ่มด้วยยาง บุคคลแช่ไว้ในน้ำ บุรุษต้องการด้วยไฟ มาถือเอาไม้นั้นมาสีกันเข้า ด้วยหวังว่าจะให้ไฟเกิดขึ้น บุรุษนั้นก็ไม่อาจทำให้ไฟเกิดขึ้นได้ ต้องเหนื่อยยากลำบากเปล่า เพราะไม้นั้นยังชุ่มด้วยยาง ยังแช่อยู่ในน้ำ” อุปมาข้อนี้หมายความว่า ใครก็ตามที่กายยังไม่ได้หลีกออกจากกาม ใจก็ยังข้องและใคร่อยู่ในกาม บุคคลนั้นจะทำความเพียรหนักสักเพียงไร ทรมานตนสักเท่าไรก็ตาม ให้ทุกข์ยากขนาดไหนก็ตาม หรือไม่ได้ทำความเพียรเลย บุคคลนั้นก็ไม่อาจจะตรัสรู้ธรรมได้ เปรียบเหมือนไม้สดซึ่งชุ่มด้วยยาง และแช่ไว้ในน้ำด้วย ใครก็ตามต้องการจะได้ไฟ เอาไม้นั้นมาสีกันเข้า สีเท่าไรก็ไม่อาจจะเกิดไฟขึ้นได้ เพราะไม้นั้นชุ่มด้วยยางและยังแช่อยู่ในน้ำ

อุปมาที่ ๒ “สมณพราหมณ์เหล่าใดเหล่าหนึ่ง กายหลีกออกจากกามแล้ว แต่ใจยังรักใคร่อยู่ในกาม ชอบใจอยู่ในกาม สมณพราหมณ์เหล่านั้นจะทำความเพียรให้เผ็ดร้อนขนาดไหนก็ตาม หรือไม่ได้ทำก็ตาม ก็ไม่อาจจะตรัสรู้ธรรมได้ (คือไม่อาจจะพ้นกิเลสได้) เปรียบเหมือนไม้ที่ชุ่มด้วยยาง ที่บุคคลวางไว้บนบก แม้ใครจะเอาไปสีกันเพื่อให้เกิดไฟ ก็ไม่อาจจะเกิดขึ้นได้ เพราะไม้นั้นยังสดและชุ่มด้วยยาง แม้จะอยู่ห่างน้ำแล้วก็ตาม” อุปมาข้อนี้ หมายความว่า บางคนเมื่อออกบวชแล้ว กายหลีกออกจากกามแล้ว แต่ใจยังคิดถึงในเรื่องกามอยู่ ยังติดอยู่ในกามคุณทั้ง ๕ คือ รูป รส เสียง กลิ่น รส สัมผัส แม้จะทำความเพียรหรือไม่ทำความเพียร บุคคลนั้นก็ไม่อาจตรัสรู้ได้ เพราะใจยังชุ่มด้วยยางคือกิเลส

^{๔๘} ม.ม. (ไทย) ๑๒/๓๗๔/๔๑๐-๔๑๑.

เหมือนกับไม้ที่ชุ่มด้วยยาง แม้จะวางไว้บนบกแล้วก็จริง แต่มันยังสด ยังชุ่มไปด้วยยาง ก็ไม่อาจจะสีให้เกิดไฟขึ้นได้

อุปมาที่ ๓ “สมณพราหมณ์เหล่าใดที่กายหลีกออกจากกามแล้ว ใจก็สละกามได้ สงบระงับดีแล้ว สมณพราหมณ์เหล่านั้นจะทำความเพียรอันเผ็ดร้อน หรือไม่ทำความเพียรก็ตาม เขาสามารถจะตรัสรู้ธรรมได้ เปรียบเหมือนไม้แห้งที่วางไว้บนบก บุรุษต้องการไฟ เอาไม้นั้นมาสีกันเข้า ไฟย่อมเกิดขึ้นได้ เพราะไม้นั้นเป็นไม้แห้ง และวางไว้บนบก” พระพุทธเจ้าทรงเห็นอุปมา ๓ ข้อนี้เกิดขึ้นในสมัยที่พระองค์ทรงบำเพ็ญทุกรกิริยาว่า แม้พระองค์จะหลีกออกจากกามแล้ว ถ้าใจยังเกี่ยวข้องอยู่ในกาม แม้จะทรมานกายขนาดไหน ก็ไม่มีทางประสบความสำเร็จ พระองค์จึงทรงเลิกบำเพ็ญทุกรกิริยา ในขณะที่พระองค์ทรงเลิกบำเพ็ญทุกรกิริยาแล้ว ร่างกายยังชুবวมอยู่ เพราะพระองค์ทรมานมานานมาก พระองค์จึงมาพิจารณาว่า ถ้าร่างกายชুবวมอย่างนี้ก็ไม่อาจที่จะตรัสรู้ธรรมได้ จึงเสวยพระกระยาหาร ทำให้พระปัญจวัคคีย์ทั้ง ๕ ซึ่งคอยเฝ้าปฏิบัติพระองค์อยู่ เพราะเชื่อมั่นในการทรมานตนว่าเป็นทางบรรลุมรรคผล แต่เมื่อพระองค์ทรงเลิกบำเพ็ญทุกรกิริยา พระปัญจวัคคีย์เห็นว่าพระองค์ไม่มีทางตรัสรู้แน่นอน จึงได้หนีพระองค์ไปอยู่ที่ป่าอิสิปตนมฤคทายวัน เมื่อพระองค์ทรงประทับอยู่แต่ผู้เดียว ไม่มีใครรบกวน ก็เป็นเหตุให้พระองค์ได้ตรัสรู้ธรรมในที่สุด ดังที่ทราบกันอยู่แล้ว

การที่พระปัญจวัคคีย์หนีไปนั้นก็ประโยชน์อย่างหนึ่ง คือทำให้พระพุทธองค์ได้ตรัสรู้โดยลำพังด้วยพระองค์เอง ไม่มีใครอุปฐากหรือช่วยเหลืออย่างใดอย่างหนึ่งเลย แล้วเป็นเหตุให้เกิดความเจียบสงบด้วย เพราะเมื่อกายหลีกออกจากกามแล้ว พระทัยก็หลุดออกจากกามได้ง่ายขึ้น เมื่อพระองค์ทรงเสวยพระกระยาหารแล้วทรงทำความเพียร จึงได้ตรัสรู้ในที่สุด

๒. นักรบอาชีพ ๕ ประเภท

กามปรากฎในพุทฺธยโธชาชีวสูตร อังคุตตรนิกาย ปญจกนิบาต^{๔๙} ความว่า

ภิกษุทั้งหลาย นักรบอาชีพ ๕ จำพวกนี้ มีปรากฏอยู่ในโลก ๕ จำพวกเป็นไฉน คือ นักรบอาชีพบางคนในโลกนี้ ถีอดาบและโล่ ฝึกสอดธนูและแสง แล้วเข้าสนามรบ เขาย่อมขะมักเขม้นพยายามรบในสนามรบนั้นพวกข้าศึกย่อมฆ่าเขาตายทำลายเขาได้ นักรบอาชีพบางคนแม้เช่นนี้ก็มิอยู่ในโลกนี้นี้เป็นนักรบอาชีพจำพวกที่ ๑ มีปรากฏอยู่ในโลก ๑ อีกประการหนึ่ง นักรบอาชีพบางคนในโลกนี้ ถีอดาบและโล่ ฝึกสอดธนูและแสง แล้วเข้าสนามรบ เขาย่อมขะมักเขม้นพยายามรบในสนามรบนั้นพวกข้าศึกย่อมทำร้ายเขาให้บาดเจ็บ พวกของเขาย่อมนำเขาออกมาส่งไปถึงหมู่ญาติ เขากำลังถูกนำไปยังไม่ถึงหมู่ญาติ ทำกาละเสียในระหว่างทาง นักรบอาชีพบางคนแม้เช่นนี้ก็มิอยู่ในโลกนี้ นี่เป็นนักรบอาชีพจำพวกที่ ๒ มีปรากฏอยู่ในโลก ๑ อีกประการหนึ่ง นักรบอาชีพบางคนในโลกนี้ ถีอดาบและโล่ ฝึกสอดธนูและแสง แล้วเข้าสนามรบ เขาย่อมขะมักเขม้นพยายามรบในสนามรบนั้นพวกข้าศึกย่อมทำร้ายเขาให้บาดเจ็บ พวกของเขาย่อมนำเขาออกมาส่งไปถึงหมู่ญาติ หมู่ญาติย่อมพยาบาลรักษาเขา เขาอันหมู่ญาติพยาบาลรักษาอยู่ ได้ทำกาละด้วยอาพาธนั้น นักรบอาชีพบางคนแม้เช่นนี้ก็มิอยู่ในโลกนี้ นี่เป็นนักรบอาชีพจำพวกที่ ๓ มีปรากฏอยู่ในโลก ๑ อีกประการหนึ่ง นักรบอาชีพบางคนในโลกนี้ ถีอดาบและโล่ ฝึกสอดธนูและแสง แล้วเข้าสนามรบ เขาย่อมขะมักเขม้นพยายามรบใน

^{๔๙} อก.ปญจก. (ไทย) ๒๒/๗๖/๑๓๑.

สนามรบนั้นพวกเขาศึกย์ยอมทำร้ายเขาให้บาดเจ็บ พวกของเขาย่อมนำเขาออกมาส่งไปถึงหมู่ญาติ หมู่ญาติย่อมพยาบาลรักษาเขา เขาอันหมู่ญาติพยาบาลรักษาอยู่ ก็ได้หายจากอาพาธนั้น นักรบอาชีพบางคนแม้เช่นนี้ก็มีอยู่ในโลกนี้ นี่เป็นนักรบอาชีพจำพวกที่ ๔ มีปรากฏอยู่ในโลก ฯ อีกประการหนึ่ง นักรบอาชีพบางคนในโลกนี้ ถี้อดาบและโล่ หูกสอดธนูและแสง แล้วเข้าสนามรบ เขาย่อมชนะสงครามแล้ว เป็นผู้พิชิตสงครามยึดครองค่ายสงครามไว้ได้ นักรบอาชีพบางคนแม้เช่นนี้ก็มีอยู่ในโลกนี้ นี่เป็นนักรบอาชีพจำพวกที่ ๕ มีปรากฏอยู่ในโลก ภิกษุทั้งหลาย นักรบอาชีพ ๕ จำพวกนี้แล มีปรากฏอยู่ในโลก” ฯ

๓. มารดากับบุตร

กามปรากฏในมาตาปุตตสูตร อังคุตตรนิกาย ปัญจกนิบาต^{๕๐} ความว่า

บุคคลพึงสนทนากับด้วยเพศฆาตกรก็ดี ด้วยปีศาจก็ดี พึงถูกต้องอสรพิษที่กัดตายก็ดี ก็ไม่ร้ายแรงเหมือนสนทนาสองต่อสองด้วยมาตุคามเลย พวกหญิงย่อมผูกพันชายผู้ลุ่มหลงด้วยการมองดู การหัวเราะ การนุ่งห่มลับล่อ และการพูดอ่อนหวานมาตุคามนี้ มิใช่ผูกพันเพียงเท่านั้น แม้บวมขึ้น ตายไปแล้วยังผูกพันชายได้ กามคุณ ๕ นี้ คือ รูป เสียง กลิ่น รส และโณภูมิจึงพะ อันเป็นที่รื่นรมย์ใจ ย่อมปรากฏในรูปหญิงเหล่าชนผู้ถูกห้วงกามพัด ไม่กำหนดรู้กาม มุ่งคติในกาล และภพน้อย ภพใหญ่ในสงสาร ส่วนชนเหล่าใดกำหนดรู้กามไม่มีภัยแต่ที่ไหนๆ เทียวไป ชนเหล่านั้นบรรลุลถึงความสิ้นอาสวะ ย่อมข้ามฝั่งสงสารในโลกได้

๔. ปริพาชกชื่อมคณทิจะ

กามปรากฏในมคณทิจสูตร มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก^{๕๑} มีใจความว่า

มคณทิจะ ท่านจะสำคัญความข้อนั้นเป็นไฉน บางคนในโลกนี้เป็นผู้เคยได้รับบำเรอด้วยรูปทั้งหลาย อันจะพึงรู้แจ้งด้วยนัยนตา ที่สัตว์ปรารถนา รักใคร่ ชอบใจน่ารัก ประกอบด้วยกาม เป็นที่ตั้งแห่งความกำหนัด สมัยต่อมา เขารู้ความเกิด ความดับคุณ โทษ และอุปายเป็นเครื่องออกไปแห่งรูปทั้งหลายตามความเป็นจริง แล้วละตัณหาในรูปบรรเทาความเร่าร้อนอันเกิดเพราะปรารถนา เป็นผู้ปราศจากความระหาย มีจิตสงบในภายในอยู่ดูกรมคณทิจะ ก็ท่านจะพึงว่าอะไรแก่ท่านผู้นี้เล่า?

ท่านพระโคตม ข้าพเจ้าไม่พึงว่าอะไร. ดูกรมคณทิจะ ท่านจะสำคัญความข้อนั้นเป็นไฉน บางคนในโลกนี้เป็นผู้เคยได้รับบำเรอด้วยเสียงทั้งหลายอันจะพึงรู้แจ้งด้วยโสต ... ด้วยกลิ่นทั้งหลายอันจะพึงรู้แจ้งด้วยจมูก ... ด้วยรสทั้งหลายอันจะพึงรู้แจ้งด้วยลิ้น ... ด้วยโณภูมิจึงพะทั้งหลายอันจะพึงรู้แจ้งด้วยกาย ที่สัตว์ปรารถนา รักใคร่ ชอบใจ น่ารัก ประกอบด้วยกามเป็นที่ยึดแห่งความกำหนัด สมัยต่อมาเขารู้ความเกิด ความดับ คุณ โทษ และอุปายเป็นเครื่องออกไปแห่งโณภูมิจึงพะทั้งหลายตามความเป็นจริง แล้วละตัณหาในโณภูมิจึงพะ บรรเทาความเร่าร้อนที่เกิดขึ้นเพราะปรารถนาโณภูมิจึงพะ เป็นผู้ปราศจากความระหาย มีจิตสงบในภายในอยู่ ดูกรมคณทิจะ ก็ท่านจะพึงว่าอะไรแก่ท่านผู้นี้เล่า? ท่านพระโคตม ข้าพเจ้าไม่พึงว่าอะไร. มคณทิจะ เมื่อก่อนเราเป็นคฤหัสถ์ผู้ครองเรือน เป็นผู้อัมหนาเปรียบพร้อมด้วยกามคุณห้า บำเรอตนด้วยรูปอันจะพึงรู้แจ้งด้วยนัยนตา ที่สัตว์ปรารถนา รักใคร่ชอบ

^{๕๐} อง.ปญจก. (ไทย) ๒๒/๕๕/๙๔.

^{๕๑} ม.ม. (ไทย) ๑๓/๒๐๗/๒๔๕.

ใจ น่ารัก ประกอบด้วยกาม เป็นที่ตั้งแห่งความกำหนดด้วยเสียงอันจะพึงรู้แจ้งด้วยหู ... ด้วยกลิ่นอันจะพึงรู้แจ้งด้วยจมูก ... ด้วยรสอันจะพึงรู้แจ้งด้วยลิ้น ... ด้วยโณภูฏัพพะอันจะพึงรู้แจ้งด้วยกาย ที่สัตว์ปรารถนา รักใคร่ ชอบใจ น่ารัก ประกอบด้วยกาม เป็นที่ตั้งแห่งความกำหนด ดูกรมาคณติยะ ปราสาทของเรานั้น ได้มีถึงสามแห่ง คือปราสาทหนึ่งเป็นที่อยู่ในฤดูฝนปราสาทหนึ่งเป็นที่อยู่ในฤดูหนาว ปราสาทหนึ่งเป็นที่อยู่ในฤดูร้อน. เรานั้นให้บำเรอด้วยดนตรีล้วนแต่สตรีไม่มีบุรุษเจือปนในปราสาท เป็นที่อยู่ในฤดูฝนตลอดสี่เดือนไม่ได้ลงภายใต้ปราสาทสมัยต่อมา เรานั้นรู้ความเกิด ความดับ คุณ โทษ และอุปายเครื่องออกไป แห่งกามทั้งหลายตามความเป็นจริง แล้วละตัณหาในกามบรรเทาความเร่าร้อนที่เกิดเพราะปรารถนากาม เป็นผู้ปราศจากความระหาย มีจิตสงบในภายในอยู่. เรานั้นเห็นหมู่สัตว์อื่นผู้ยังไม่ปราศจากความกำหนดในกามถูกกามตัณหาเคี้ยวกินอยู่ ถูกความเร่าร้อนที่เกิดขึ้นเพราะปรารถนากามเผาอยู่ เสพกามอยู่ เรานั้นย่อมไม่ทะเยอทะยานต่อสัตว์เหล่านั้น ไม่ยินดีในกามนั้น ชื่อนั้นเพราะเหตุไร เพราะเรายินดีด้วยความยินดีที่เว้นจากกาม เว้นจากอกุศลธรรมอยู่ จึงไม่ทะเยอทะยานต่อธรรมอันเลว ไม่ยินดีในธรรมอันเลวนั้น

๕. ภัยเป็นชื่อของกาม

กามปรากฏในภยสูตร อังคุตตรนิกาย อัฐกนิบาต^{๕๒} มีใจความว่า

ภิกษุทั้งหลาย คำว่า ภัย เป็นชื่อของกาม คำว่า ทุกข์เป็นชื่อของกาม คำว่า โรค เป็นชื่อของกาม คำว่า หัวผี เป็นชื่อของกาม คำว่า ลูกศร เป็นชื่อของกาม คำว่า ความข้อง เป็นชื่อของกาม คำว่า เปือกตม เป็นชื่อของกาม คำว่า การอยู่ในครรภ์ เป็นชื่อของกาม ฯ ภิกษุทั้งหลาย ก็เพราะเหตุไร คำว่า ภัย จึงเป็นชื่อของกามเพราะบุคคลผู้นี้ยินดีในกามราคะ พัวพันในฉันทราคะ ย่อมไม่พ้นไปจากภัยทั้งในปัจจุบัน ทั้งในภายหน้า ฉะนั้น คำว่า ภัย จึงเป็นชื่อของกาม ฯ ภิกษุทั้งหลาย ก็เพราะเหตุไร คำว่า ทุกข์ ฯลฯ โรค ฯลฯ หัวผี ฯลฯ ลูกศร ฯลฯ ความข้อง ฯลฯ เปือกตมจึงเป็นชื่อของกาม ฯ ภิกษุทั้งหลาย ก็เพราะเหตุไรคำว่า การอยู่ในครรภ์ จึงเป็นชื่อของกาม เพราะบุคคลผู้นี้ยินดีในกามราคะ พัวพันในฉันทราคะ ย่อมไม่หลุดพ้นไปจากการอยู่ในครรภ์ทั้งในปัจจุบัน ทั้งในภายหน้า ฉะนั้น คำว่า การอยู่ในครรภ์ จึงเป็นชื่อของกาม ฯ ภัย ทุกข์ โรค หัวผี ลูกศร ความข้อง เปือกตม และการอยู่ในครรภ์ นี้เรียกว่ากามที่ปุถุชนข้องอยู่แล้ว อันกามสุขครอบงำแล้ว ย่อมไปเพื่อเกิดในภพอีก ก็เพราะภิกษุมีความเพียร ยินดีด้วยสัมปชัญญะ ภิกษุเห็นปานนี้นั้นก้าวล่วงทางหมุนเวียนที่ข้ามได้ยากนี้ได้แล้ว ย่อมพิจารณาเห็นหมู่สัตว์ผู้เข้าถึงชาติและชรา ดินรนอยู่

๖. คนพุดมูสาเพราะกาม

กามยังปรากฏในอิตถกรณสูตร สังยุตตนิกาย สคาถวรรค^{๕๓} มีใจความว่า

พระเจ้าปเสนทิโกศล ประทับนั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่งแล้ว ได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ วันนี้หม่อมฉันได้นั่ง ณ ที่พิจารณาดี เห็นกษัตริย์มหาศาลบ้าง พราหมณ์มหาศาลบ้าง คฤหบดีมหาศาลบ้างซึ่งเป็นผู้มั่งคั่ง มีทรัพย์มาก มีโภคะมาก มีทองและเงินมากมาย มีทรัพย์เครื่องอุปกรณ์น่าปลื้มใจมากมาย มีทรัพย์คือข้าวเปลือกมากมาย ยังกล่าวมุสาทั้งที่รู้สึกอยู่

^{๕๒} อก.อัฐก. (ไทย) ๒๓/๑๔๖/๓๔๙.

^{๕๓} ส.ส. (ไทย) ๑๕/๑๑๘/๑๓๖.

เพราะเหตุแห่งกาม เพราะเรื่องกาม เพราะมีกามเป็นเค้ามูล หม่อมฉันได้เกิดมานึกคิดอย่างนี้ว่า เป็นการไม่สมควรเลยด้วยการที่เราจะพิจารณาคติในบัดนี้(เพราะ) บัดนี้ ราชโอรสนามว่าวิทูรยะผู้มีหน้าขึ้นบาน จักปรากฏโดยการพิจารณาคติฯ พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า ชอบแล้วๆ มหาบพิตร กษัตริย์มหาศาล พราหมณ์มหาศาล คฤหบดีมหาศาล แม้บางพวกเป็นผู้มั่งคั่ง มีทรัพย์มากมาย มีทรัพย์คือข้าวเปลือกมากมาย ยังจักกล่าวมุสาทั้งที่รู้สึกอยู่ เพราะเหตุแห่งกาม เพราะเรื่องกาม เพราะมีกามเป็นเค้ามูล ข้อนั้นจักเป็นไปเพื่อความเสื่อมประโยชน์ เพื่อความทุกข์แก่พวกเขาตลอดกาลนาน ฯ พระผู้มีพระภาคผู้พระสุคตศาสดา ครั้นตรัสไวยากรณ์ภาษิตนี้ จบลงแล้ว จึงได้ตรัสคาถาประพันธ์ต่อไปอีกว่า สัตว์ทั้งหลายเป็นผู้กำหนดกล้ำในโรคทรัพย์ที่น่าใคร่ มกมาก หลงใหลในกามคุณ ย่อมไม่รู้ถึงการล่วงเกิน เหมือนพวกลา กำลังเข้าไปสู่เครื่องดัก ซึ่งอัดักอยู่ ฉะนั้น ผลอันเผ็ดร้อน ย่อมมีแก่สัตว์พวกนั้นในภายหลัง เพราะว่ากรรมเช่นนั้นไม่มีวิบาก เลวทราม ฯ

หากบุคคลผู้ใดใคร่ผู้หนึ่งสามารถพิจารณาเห็นว่า กามทั้งหลายมีความหวานขึ้นน้อย มีทุกข์มาก มีความคับแค้นมากและมีโทษมากอย่างนี้ พึงเว้นขาดด้วยการข่มไว้ และด้วยการ ตัดขาด อุปมาเหมือนบุรุษผู้รักสุขเกลียดทุกข์ ไม่อยากตาย พึงหลีกเลี่ยง ฉนั้นใด บุคคลผู้รักสุขเกลียดทุกข์ พึงเว้นกามทั้งหลาย ฉนั้นใด ดังพุทธพจน์ที่ว่า

“นรชนใดปรารถนาเนื่องๆ ซึ่งสวัญญาณกทรัพย์ เช่น ทาส ช่าง ม้า วัว ควาย เป็นต้น และอวิญญานกทรัพย์ เช่น ที่ดิน ไร่นา นรชนนั้น ย่อมถูกอันตราย ๒ อย่าง ครอบงำ อนึ่ง เมื่อใด สัทธาพละ วิริยพละ สติพละ ปัญญาพละ หิริพละ โอตตปปพละ ไม่มีแก่บุคคลใด ก็เลสคือ โลภะ โทสะ และโมหะ ย่อมย่ำยีบุคคลนั้น ก็เลสและอันตรายนั้น ๆ ก็เข้าย่ำยี ทุกข์ต่าง ๆ คือ เกิด แก่ เจ็บ ตาย เป็นต้น จึงเกิดขึ้นตาม อุปมาเหมือนน้ำไหลเข้าเรือรั่ว แต่ถ้าเมื่อใดบุคคลมีสติอยู่ทุกเมื่อ ก็จะละกามทั้งหลายได้ เมื่อนั้นก็พึงข้ามห้วงน้ำทั้ง ๔ คือ กาม ภพ ภิภูลิและอวิชชาได้ อุปมาเหมือนคนวิดน้ำออกจากเรือได้แล้ว ข้ามไปถึงฝั่งได้”^{๕๔}

๗. ว่าด้วยกองทุกข์ สุตระเล็ก

กามปรากฏในจุฬทุกขกัณฑ์ธสุตตร มัชฌิมปิณณาสก^{๕๕} มีใจความว่า

แม้หากอริยสาวกเห็นตามความเป็นจริงด้วยปัญญาอันชอบว่า “กามทั้งหลายมียินดีน้อย มีทุกข์มาก มีความคับแค้นมาก มีโทษยิ่งใหญ” ก็ตาม แต่อริยสาวกนั้นก็ยังไม่วรรลุธรรมที่มีปีติและสุขที่ปราศจากกามทั้งหลาย ปราศจาก อกุศลธรรมทั้งหลาย หรือยังไม่บรรลุธรรมอื่นที่สงบกว่าฉนั้นทั้ง ๒ นั้น ฉนั้นเขาจึงชื่อว่า จะไม่เวียนมาหากามทั้งหลายอีกก็หาไม่ แต่เมื่อใด อริยสาวกเห็นตามความเป็นจริงด้วยปัญญาอันชอบอย่างนี้ว่า “กามทั้งหลายมีความยินดีน้อยมีทุกข์มาก มีความคับแค้นมาก มีโทษยิ่งใหญ” อริยสาวกนั้น ย่อมบรรลุธรรมที่มีปีติและสุขที่ปราศจากกามทั้งหลาย ปราศจากอกุศลธรรมทั้งหลาย หรือบรรลุ ธรรมอื่นที่สงบกว่าฉนั้นทั้ง ๒ นั้น เมื่อนั้น เขาจึงชื่อว่าย่อมไม่เวียนมาหากามทั้งหลายอีก

^{๕๔} ม.ม. (ไทย) ๑๒/๑๗๕/๑๗๗.

^{๕๕} ม.ม. (ไทย) ๑๒/๑๗๗/๑๗๗ – ๑๗๘.

“มหานามะ ก่อนการตรัสรู้ แม้เมื่อครั้งเราเป็นโพธิสัตว์ยังไม่ได้ตรัสรู้ เราก็กเห็นตามความเป็นจริงด้วยปัญญาอันชอบอย่างนี้ว่า “กามทั้งหลายมีความยินดีน้อย มีทุกข์มาก มีความคับแค้นมาก มีโทษยิ่งใหญ่” ก็ตาม แต่เรายังไม่บรรลุลุณาม ที่มีปีติและสุขที่ปราศจากกามทั้งหลาย ปราศจากอกุศลธรรมทั้งหลาย หรือยังไม่บรรลุลุณามอื่นที่สงบกว่าฌานทั้ง ๒ นั้น ดังนั้นเราจึงปัญญาว่าชื่อว่าจะไม่เวียนมา หากกามทั้งหลายก็หาไม่ แต่เมื่อใด เราเห็นตามความเป็นจริงด้วยปัญญาอันชอบอย่างนี้ว่า “กามทั้งหลายมีความยินดีน้อย มีทุกข์มาก มีความคับแค้นมาก มีโทษยิ่งใหญ่” เราได้บรรลุลุณามที่มีปีติและสุขที่ปราศจากกามทั้งหลาย ปราศจากอกุศลธรรมทั้งหลาย หรือบรรลุลุณามอื่นที่สงบกว่าฌานทั้ง ๒ นั้น เมื่อนั้น เราจึงปัญญาว่า ไม่เวียนมาหากกามทั้งหลายอีก”

๘. ว่าด้วยปฏิบัติอันเป็นสปปายะแก่อาเนญชสมาบัติ

กามปรากฎในอาเนญชสปปายสูตร มัชฌิมนิกาย อุปริปัณณาสก์^{๕๖} มีใจความว่า

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ นิคมของชาวกรุงชื่อกัมมาสธัมมะ แคว้นกुरु สมัยนั้นแล พระผู้มีพระภาคได้รับสั่งเรียกภิกษุทั้งหลายมาตรัสว่า “ภิกษุทั้งหลาย” ภิกษุเหล่านั้นทูลรับสนองพระดำรัสแล้ว พระผู้มีพระภาคจึงได้ตรัสเรื่องนีวว่า

“ภิกษุทั้งหลาย กาม ไม่เที่ยง เป็นของว่างเปล่า เท็จ มีความเลือนหายไปเป็นธรรมดา ลักษณะของกามนี้ เป็นความล่องลง เป็นที่บ่นถึงของคนพาล กามที่มีในภพนี้ และกามที่มีในภพหน้า กามสัญญา(ความกำหนดหมายในกาม) ที่มีในภพนี้ และกามสัญญาที่มีในภพหน้า ทั้ง ๒ ประการนั้น เป็นบ่วงแห่งมาร เป็นวิสัยแห่งมาร เป็นเหยื่อแห่งมาร เป็นโคจรแห่งมาร ในกามนี้มีบาปอกุศลทางใจเหล่านี้ คือ อภิขฌาบ้าง พยาบาทบ้าง สารัมภะ(ความแข่งดี)บ้าง กามเหล่านั้นนั่นเอง ย่อมก่ออันตรายให้แก่อริยสาวกผู้ตามศึกษาอยู่ในธรรมวินัยนี้ อริยสาวกย่อมพิจารณาเห็นในเรื่องกามนั้นดังนี้ว่า “กามที่มีในภพนี้ และกามที่มีในภพหน้า กามสัญญาที่มีในภพนี้ และกามสัญญาที่มีในภพหน้า ทั้ง ๒ ประการนั้น เป็นบ่วงแห่งมาร เป็นวิสัยแห่งมาร เป็นเหยื่อแห่งมาร เป็นโคจรแห่งมาร ในกามนี้มีบาปอกุศลทางใจเหล่านี้ คือ อภิขฌาบ้าง พยาบาทบ้าง สารัมภะบ้าง กามเหล่านั้นนั่นเอง ย่อมก่ออันตรายให้แก่อริยสาวกผู้ตามศึกษาอยู่ในธรรมวินัยนี้ ทางที่ดี เราพึงอยู่ด้วยจิตอันไพบูลย์เป็นมหัคคตะ อธิษฐานใจครอบงำโลก เพราะเมื่อเราอยู่ด้วยมหัคคตจิตอันไพบูลย์เป็นมหัคคตะ อธิษฐานใจครอบงำโลกอยู่ บาปอกุศลที่เกิดทางใจ คือ อภิขฌาบ้าง พยาบาทบ้าง สารัมภะบ้าง เหล่านั้นจักไม่มี เพราะละอกุศลเหล่านั้นได้แล้ว จิตของเราจักเป็นจิตไม่เล็กน้อย หาประมาณมิได้ และเป็นจิตที่อบรมดีแล้ว”

เมื่ออริยสาวกนั้นปฏิบัติอย่างนี้แล้ว เป็นผู้มากด้วยปฏิปทานั้นอยู่ จิตย่อมผ่องใสในอายตนะ เมื่อมีความผ่องใส อริยสาวกนั้นย่อมเข้าถึงอาเนญชสมาบัติ หรือน้อมใจไปในปัญญาใน

^{๕๖} ม.อ. (ไทย) ๑๔/๖๖-๗๐/๗๒ - ๗๖.

ปัจจุบันได้ เป็นไปได้ที่หลังจากตายแล้ว วิญญาณที่เป็นไปในภพนั้น ๆ พึงเป็นวิญญาณเข้าถึงสภาพหาความหวั่นไหวมิได้

ภิกษุทั้งหลาย นี้เราเรียกว่า ปฏิปทาที่เป็นสัปปายะแก่อาเนญชสมาบัติ ประการที่ ๑

อีกประการหนึ่ง อริยสาวกพิจารณาเห็นดังนี้ว่า “กามที่มีในภพนี้ และกามที่มีในภพหน้า กามสัญญาที่มีในภพนี้ และกามสัญญาที่มีในภพหน้า รูปบางชนิด และรูปทั้งหมด คือ มหาภูตรูป ๔ และรูปที่อาศัยมหาภูตรูป ๔ ก็มีอยู่ เมื่ออริยสาวกนั้นปฏิบัติอย่างนี้แล้ว เป็นผู้มากด้วยปฏิปทานั้นอยู่ จิตย่อมผ่องใสในอายตนะ เมื่อมีความผ่องใส อริยสาวกนั้นย่อมเข้าถึงอาเนญชสมาบัติ หรือน้อมใจไปในปัญญาในปัจจุบันได้ เป็นไปได้ที่หลังจากตายแล้ว วิญญาณที่เป็นไปในภพนั้น ๆ พึงเป็นวิญญาณเข้าถึงสภาพหาความหวั่นไหวมิได้

ภิกษุทั้งหลาย นี้เราเรียกว่า ปฏิปทาที่เป็นสัปปายะแก่อาเนญชสมาบัติ ประการที่ ๒

อีกประการหนึ่ง อริยสาวกพิจารณาเห็นดังนี้ว่า “กามที่มีในภพนี้ และกามที่มีในภพหน้า กามสัญญาที่มีในภพนี้ และกามสัญญาที่มีในภพหน้า รูปที่มีในภพนี้ และรูปที่มีในภพหน้า รูปสัญญาที่มีในภพนี้ และรูปสัญญาที่มีในภพหน้า ทั้ง ๒ ประการ เป็นของไม่เที่ยง สิ่งใดไม่เที่ยง สิ่งนั้นไม่ควรยินดี ไม่ควรพุดชม ไม่ควรติดใจ” เมื่ออริยสาวกนั้นปฏิบัติอย่างนี้แล้ว เป็นผู้มากด้วยปฏิปทานั้นอยู่ จิตย่อมผ่องใสในอายตนะ เมื่อมีความผ่องใส อริยสาวกนั้นย่อมเข้าถึงอาเนญชสมาบัติ หรือน้อมใจไปในปัญญาในปัจจุบันได้ เป็นไปได้ที่หลังจากตายแล้ว วิญญาณที่เป็นไปในภพนั้น ๆ พึงเป็นวิญญาณเข้าถึงสภาพหาความหวั่นไหวมิได้

ภิกษุทั้งหลาย นี้เราเรียกว่า ปฏิปทาที่เป็นสัปปายะแก่อาเนญชสมาบัติ ประการที่ ๓

อีกประการหนึ่ง อริยสาวกพิจารณาเห็นดังนี้ว่า “กามที่มีในภพนี้ และกามที่มีในภพหน้า กามสัญญาที่มีในภพนี้ และกามสัญญาที่มีในภพหน้า รูปที่มีในภพนี้ และรูปที่มีในภพหน้า รูปสัญญาที่มีในภพนี้ และรูปสัญญาที่มีในภพหน้า และอาเนญชสัญญา สัญญาทั้งหมดนี้ย่อมดับไม่เหลือในฉนาคณานันคืออากิญจัญญายตนฉนาคณ เป็นฉนาคณอันสงบ ประณีต” เมื่ออริยสาวกนั้นปฏิบัติอย่างนี้แล้ว เป็นผู้มากด้วยปฏิปทานั้นอยู่ จิตย่อมผ่องใสในอายตนะ เมื่อมีความผ่องใส อริยสาวกนั้นย่อมเข้าถึงอากิญจัญญายตนสมาบัติ หรือน้อมใจไปในปัญญาในปัจจุบันได้ เป็นไปได้ที่หลังจากตายไปแล้ว วิญญาณที่เป็นไปในภพนั้น ๆ พึงเป็นวิญญาณเข้าถึงอากิญจัญญายตนภูมิ ภิกษุทั้งหลาย นี้เราเรียกว่า ปฏิปทาที่เป็นสัปปายะแก่อากิญจัญญายตนสมาบัติ ประการที่ ๑

อีกประการหนึ่ง อริยสาวกไปสู่ป่าก็ดี ไปสู่โคนไม้ก็ดี ไปสู่เรือนว่างก็ดี ย่อมพิจารณาเห็นดังนี้ว่า “สิ่งนี้ว่างจากอัตตา หรือสิ่งที่เนื่องด้วยอัตตา” เมื่ออริยสาวกนั้นปฏิบัติอย่างนี้แล้ว เป็นผู้มากด้วยปฏิปทานั้นอยู่ จิตย่อมผ่องใสในอายตนะ เมื่อมีความผ่องใส อริยสาวกนั้นย่อมเข้าถึงอากิญจัญญายตนสมาบัติ หรือน้อมใจไปในปัญญาในปัจจุบันได้ เป็นไปได้ที่หลังจากตายแล้ว วิญญาณที่เป็นไปในภพนั้น ๆ พึงเป็นวิญญาณเข้าถึงอากิญจัญญายตนภูมิ ภิกษุทั้งหลาย นี้เราเรียกว่า ปฏิปทาที่เป็นสัปปายะแก่อากิญจัญญายตนสมาบัติ ประการที่ ๒

อีกประการหนึ่ง อริยสาวกพิจารณาเห็นดังนี้ว่า “เราไม่มีในที่ไหนๆ สิ่งน้อยหนึ่งของใครๆ ก็ไม่มีในเรานั้น และสิ่งน้อยหนึ่งของเราก็ไม่มีในที่ไหนๆ ในใครๆ ก็ไม่มีสิ่งน้อยหนึ่งเลย” เมื่ออริยสาวกนั้นปฏิบัติอย่างนี้แล้ว เป็นผู้มากด้วยปฏิปทานั้นอยู่ จิตย่อมผ่องใสในอายตนะ เมื่อมีความผ่องใส อริยสาวกนั้นย่อมเข้าถึงอากิญจัญญายตนสมาบัติ หรือน้อมใจไปในปัญญาในปัจจุบันได้ เป็นไปได้ที่

หลังจากตายแล้ว วิญญาณที่เป็นไปในภพนั้น ๆ พึงเป็นวิญญาณเข้าถึงอากิญจัญญายตนภูมิ ภิกษุทั้งหลาย นี้เราเรียกว่า ปฏิปทาที่เป็นสปปายะแก่อากิญจัญญายตนสมาบัติ ประการที่ ๓

อีกประการหนึ่ง อริยสาวกพิจารณาเห็นดังนี้ว่า “กามที่มีในภพนี้ และกามที่มีในภพหน้า กามสัญญาที่มีในภพนี้ และกามสัญญาที่มีในภพหน้า รูปที่มีในภพนี้ และรูปที่มีในภพหน้า รูปสัญญาที่มีในภพนี้ และรูปสัญญาที่มีในภพหน้า อาเนญชสัญญา และอากิญจัญญายตนสัญญา สัญญาทั้งหมดนี้ ย่อมดับไม่เหลือในฉณใด ฉณนั้นคือเนวสัญญานาสัญญายตนสมาบัติ เป็นสมาบัติอันสงบ ประณีต” เมื่ออริยสาวกนั้นปฏิบัติอย่างนี้แล้ว เป็นผู้มากด้วยปฏิปทานั้นอยู่ จิตย่อมผ่องใสในอายตนะ เมื่อมีความผ่องใส อริยสาวกนั้นย่อมเข้าถึงเนวสัญญานาสัญญายตนสมาบัติ หรือน้อมใจไปในปัญญาในปัจจุบันได้ เป็นไปได้ที่หลังจากตายแล้ว วิญญาณที่เป็นไปในภพนั้น ๆ พึงเป็นวิญญาณเข้าถึงเนวสัญญานาสัญญายตนภูมิ ภิกษุทั้งหลาย นี้เราเรียกว่า ปฏิปทาที่เป็นสปปายะแก่เนวสัญญานาสัญญายตนสมาบัติ

๙. ว่าด้วยทุกขธรรม

กามยังปรากฏในทุกขธรรมสูตร สังยุตตนิกาย สฬายตนวรรค^{๕๗} มีใจความว่า

“ภิกษุทั้งหลาย เมื่อใดภิกษุรู้ชัดความเกิดและความดับแห่งทุกขธรรม ทั้งปวงตามความเป็นจริง เมื่อนั้นเธอย่อมเห็นกามโดยอาการที่เมื่อเห็นกามอยู่ ความพอใจด้วยอำนาจความใคร่ ความเยื่อใยด้วยอำนาจความใคร่ ความสยบด้วยอำนาจความใคร่ ความเร่าร้อนด้วยอำนาจความใคร่ในกามทั้งหลายจะไม่นอนเนื่อง ทั้งตามรู้ธรรมเครื่องประพจน์และธรรมเครื่องอยู่โดยอาการที่เมื่อประพจน์อยู่ ธรรมที่เป็นบาปอกุศลคืออภิชฌาและโทมนัสจะไม่ครอบงำ ภิกษุรู้ชัดความเกิดและความดับแห่งทุกขธรรมทั้งปวงตามความเป็นจริง เป็นอย่างไร คือ รู้ชัดว่า อย่างนี้รูป อย่างนี้ความเกิดแห่งรูป อย่างนี้ความดับแห่งรูป อย่างนี้เวทนา ฯลฯ อย่างนี้สัญญา ฯลฯ อย่างนี้สังขาร ฯลฯ อย่างนี้วิญญาณ อย่างนี้ความเกิดแห่งวิญญาณ อย่างนี้ความดับแห่งวิญญาณ ภิกษุรู้ชัดความเกิดและความดับแห่งทุกขธรรมทั้งปวงตามความเป็นจริงเป็น อย่างนี้แล ภิกษุเห็นกามโดยอาการที่เมื่อเห็นกามอยู่ ความพอใจด้วยอำนาจความใคร่ ความเยื่อใยด้วยอำนาจความใคร่ ความสยบด้วยอำนาจความใคร่ ความเร่าร้อนด้วยอำนาจความใคร่ในกามทั้งหลายจะไม่นอนเนื่อง เป็นอย่างไร คือ หลุมถ่านเพลิง ลีอกว่าช่วงบุรุษ เต็มด้วยถ่านเพลิง ไม่มีเปลว ไม่มีควัน ขณะนั้นมีบุรุษคนหนึ่งอยากมีชีวิตอยู่ ไม่อยากตาย รักสุขเกลียดทุกข์เดินมา มีบุรุษ ๒ คนที่แข็งแรงจับแขนเขาคนละข้าง ลากเข้าหาหลุมถ่านเพลิง เขาโอนเอนกายไปข้างโน้นข้างนี้ ข้อนั้นเพราะเหตุไร เพราะบุรุษนั้นรู้ว่า เราตกหลุมถ่านเพลิงนี้ จักถึงความตายหรือทุกข์ปางตาย เพราะตกหลุมถ่านเพลิงนั้น แม้นใด ภิกษุก็ฉันทันเหมือนกัน ย่อมเห็นกามซึ่งเปรียบด้วยหลุมถ่านเพลิง โดยอาการที่เมื่อเห็นกามอยู่ ความพอใจด้วยอำนาจความใคร่ ความเยื่อใยด้วยอำนาจความใคร่ ความสยบด้วยอำนาจความใคร่ ความเร่าร้อนด้วยอำนาจความใคร่ในกามทั้งหลายจะไม่นอนเนื่อง

^{๕๗} ส.สพ. (ไทย) ๑๘/๒๔๔/๒๕๑.

๑๐. ว่าด้วยอิริยาบถเดิน (วิตก ๓ ประการ)

กามยังปรากฏในจรสูตร อังคุตตรนิกาย จตุกกนิบาต^{๕๘} มีใจความว่า

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า “ภิกษุทั้งหลาย ถ้ากามวิตก (ความตรึกในทางกาม) พยาบาทวิตก (ความตรึกในทางพยาบาท) หรือวิหิงสวิตก (ความตรึกในทางเบียดเบียน) เกิดขึ้นแก่ภิกษุผู้กำลังเดิน และภิกษุยืนตีสวิตกนั้น ไม่ละ ไม่บรรเทา ไม่ทำให้หมดสิ้นไป ไม่ทำให้ถึงความไม่มี ภิกษุแม้กำลังเดิน ผู้เป็นอย่างนี้ ไม่มีความเพียร ไม่มีโอตตปปะ เราเรียกว่า “ผู้เกียจคร้าน มีความเพียรย่อหย่อนต่อเนื่องตลอดไป”

ถ้ากามวิตก พยาบาทวิตก หรือวิหิงสวิตกเกิดขึ้นแก่ภิกษุผู้กำลังยืน และภิกษุยืนตีสวิตกนั้น ไม่ละ ไม่บรรเทา ไม่ทำให้หมดสิ้นไป ไม่ทำให้ถึงความไม่มี ภิกษุแม้กำลังยืน ผู้เป็นอย่างนี้ ไม่มีความเพียร ไม่มีโอตตปปะ เราเรียกว่า “ผู้เกียจคร้าน มีความเพียรย่อหย่อนต่อเนื่องตลอดไป”

ถ้ากามวิตก พยาบาทวิตก หรือวิหิงสวิตกเกิดขึ้นแก่ภิกษุผู้กำลังนั่ง และภิกษุยืนตีสวิตกนั้น ไม่ละ ไม่บรรเทา ไม่ทำให้หมดสิ้นไป ไม่ทำให้ถึงความไม่มี ภิกษุแม้กำลังนั่ง ผู้เป็นอย่างนี้ ไม่มีความเพียร ไม่มีโอตตปปะ เราเรียกว่า “ผู้เกียจคร้าน มีความเพียรย่อหย่อนต่อเนื่องตลอดไป”

ถ้ากามวิตก พยาบาทวิตก หรือวิหิงสวิตกเกิดขึ้นแก่ภิกษุผู้กำลังนอน ตื่นอยู่ และภิกษุยืนตีสวิตกนั้น ไม่ละ ไม่บรรเทา ไม่ทำให้หมดสิ้นไป ไม่ทำให้ถึงความไม่มี ภิกษุแม้กำลังนอน ตื่นอยู่ ผู้เป็นอย่างนี้ ไม่มีความเพียร ไม่มีโอตตปปะ เราเรียกว่า “ผู้เกียจคร้าน มีความเพียรย่อหย่อนต่อเนื่องตลอดไป”

ถ้ากามวิตก พยาบาทวิตก หรือวิหิงสวิตกเกิดขึ้นแก่ภิกษุผู้กำลังเดิน และภิกษุไม่ยืนตีสวิตกนั้น ละ บรรเทา ทำให้หมดสิ้นไป ทำให้ถึงความไม่มี ภิกษุแม้ กำลังเดิน ผู้เป็นอย่างนี้ มีความเพียร มีโอตตปปะ เราเรียกว่า “ผู้ปรารถนาความเพียร อุทิศกายและใจต่อเนื่องตลอดไป”

ถ้ากามวิตก พยาบาทวิตก หรือวิหิงสวิตกเกิดขึ้นแก่ภิกษุผู้กำลังยืน และภิกษุไม่ยืนตีสวิตกนั้น ละ บรรเทา ทำให้หมดสิ้นไป ทำให้ถึงความไม่มี ภิกษุแม้ กำลังยืน ผู้เป็นอย่างนี้ มีความเพียร มีโอตตปปะ เราเรียกว่า “ผู้ปรารถนาความเพียร อุทิศกายและใจต่อเนื่องตลอดไป”

ถ้ากามวิตก พยาบาทวิตก หรือวิหิงสวิตกเกิดขึ้นแก่ภิกษุผู้กำลังนั่ง และภิกษุไม่ยืนตีสวิตกนั้น ละ บรรเทา ทำให้หมดสิ้นไป ทำให้ถึงความไม่มี ภิกษุแม้กำลังนั่ง ผู้เป็นอย่างนี้ มีความเพียร มีโอตตปปะ เราเรียกว่า “ผู้ปรารถนาความเพียร อุทิศกายและใจต่อเนื่องตลอดไป”

ภิกษุทั้งหลาย ถ้ากามวิตก พยาบาทวิตก หรือวิหิงสวิตกเกิดขึ้นแก่ภิกษุผู้กำลังนอน ตื่นอยู่ และภิกษุไม่ยืนตีสวิตกนั้น ละ บรรเทา ทำให้หมดสิ้นไป ทำให้ถึงความไม่มี ภิกษุแม้กำลังนอน ตื่นอยู่ ผู้เป็นอย่างนี้ มีความเพียร มีโอตตปปะ เราเรียกว่า “ผู้ปรารถนาความเพียร อุทิศกายและใจต่อเนื่องตลอดไป”

๑๑. ว่าด้วยเหยี่ยว

กามปรากฏในสกุณคัมภีร์สูตร สังยุตตนิกาย มหาวรรค^{๕๙} มีใจความว่า

“ภิกษุทั้งหลาย เรื่องเคยมีมาแล้ว เหยี่ยวโฉบลงจับนกมุลไถอย่างรวดเร็ว ขณะนั้น นกมุลไถกำลังถูกเหยี่ยวพาไป ได้ร้องคร่ำครวญอย่างนี้ว่า เราอัปโชคมีบุญน้อย เทียวไปในแดนอื่นซึ่งไม่ใช่

^{๕๘} อัง.จตุกก. (ไทย) ๒๑/๑๑/๒๐.

^{๕๙} ส.ม. (ไทย) ๑๙/๓๗๒/๒๑๗.

ที่หากิน ถ้าในวันนี้เราเที่ยวหากินในแดนหากินที่เป็นของบิดาของตนไซ้เราก็คงสู้เหยี่ยวตัวนี้ได้ เหยี่ยวจึงถามว่า เจ้านกมูลไถ แดนหากินที่เป็นของบิดาของเจ้าคืออะไร นกมูลไถตอบว่า คือถิ่นที่เป็นดินก้อนมูลไถที่เขาไถไว้ ขณะนั้นเหยี่ยวห้อยในกำลึงของตน เมื่อจะอวดอ้างกำลึงของตน จึงปล่อย นกมูลไถไปด้วยพูดว่า ไปเถิด เจ้านกมูลไถ ถึงเจ้าจะไปในที่นั้นก็ไม่พ้นเรา ที่นั้นนกมูลไถจึงไปยังถิ่นที่เป็นดินก้อนมูลไถที่เขาไถไว้ จับที่ก้อนใหญ่ ยืนร้องทำเหยี่ยวว่า เจ้าเหยี่ยว เจ้าจงมาจับเราเดี๋ยวนี้ เจ้าเหยี่ยว เจ้าจงมาจับเราเดี๋ยวนี้ ขณะนั้น เหยี่ยวห้อยในกำลึงของตน เมื่อจะอวดอ้างกำลึงของตน จึงหุบปีกทั้ง ๒ ลงโฉบนกมูลไถอย่างรวดเร็ว เมื่อนกมูลไถรู้ว่า เหยี่ยวตัวนี้โฉบมาอย่างรวดเร็วหมายจะจับเรา จึงหลบเข้าซอกก้อนดินนั่นเอง เหยี่ยวทำให้อกกระแทกมูลไถ (ตาย) ในที่นั่นเอง เรื่องนกมูลไถเที่ยวไปในแดนอื่นซึ่งไม่ใช่ที่หากินก็เป็นเช่นนี้แล ภิกษุทั้งหลาย เพราะเหตุนี้ เธอทั้งหลายอย่าเที่ยวไปในแดนอื่นที่เป็นอโคจร เมื่อเธอทั้งหลายเที่ยวไปในแดนอื่นที่เป็นอโคจร มารก็จักได้ช่อง ได้อารมณ์

แดนอื่นที่เป็นอโคจรของภิกษุ เป็นอย่างไร คือ กามคุณ ๕ ประการ กามคุณ ๕ ประการ อะไรบ้าง คือ ๑.รูปที่พึงรู้แจ้งทางตา ที่น่าปรารถนา น่าใคร่ น่าพอใจ ชวนให้รัก ชักให้ใคร่ พาใจให้กำหนัด ๒.เสียงที่พึงรู้แจ้งทางหู ... ๓.กลิ่นที่พึงรู้แจ้งทางจมูก ... ๔.รสที่พึงรู้แจ้งทางลิ้น ... ๕.โณภูมัพพะที่พึงรู้แจ้งทางกาย ที่น่าปรารถนา น่าใคร่ น่าพอใจ ชวนให้รัก ชักให้ใคร่ พาใจให้กำหนัด ภิกษุทั้งหลาย นี่คือนอกแดนอื่นที่เป็นอโคจรของภิกษุ ภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายจงเที่ยวไปในแดนที่เป็นของบิดาของตนอันเป็นอโคจรเกิด เมื่อเธอทั้งหลายเที่ยวไปในแดนที่เป็นของบิดาของตนอันเป็นอโคจร มารก็จักไม่ได้ช่อง ไม่ได้อารมณ์”

๑๒. ว่าด้วยลึงติดตัง

กามปรากฎในมักกฏสูตร สังยุตตนิกาย มหาวรรค^{๖๐} มีใจความว่า

“ภิกษุทั้งหลาย ถิ่นที่เป็นขุนเขาหิมพานต์ ซึ่งไปได้ยาก ขรุขระ ไม่เป็นที่เที่ยวไปทั้งของฝูงลิงทั้งของหมู่มนุษย์ มีอยู่ ถิ่นที่เป็นขุนเขาหิมพานต์ ซึ่งไปได้ยาก ขรุขระ เป็นที่เที่ยวไปของฝูงลิง ไม่ใช่ที่เที่ยวไปของหมู่มนุษย์ มีอยู่ ภาคพื้นขุนเขาหิมพานต์ซึ่งราบเรียบ น่ารื่นรมย์ เป็นที่เที่ยวไปทั้งของฝูงลิงทั้งของ หมู่มนุษย์ ก็มีอยู่ ณ ที่นั้น พวกนายพรานวางตัง ดักไว้ที่ทางเดินของฝูงลิงเพื่อดักลิง

ภิกษุทั้งหลาย บรรดาลิงเหล่านั้น ลิงเหล่าใดไม่โง่ ไม่ลอกแลก ลิงเหล่านั้นเห็นตังนั้นก็หลีกห่างไกล ส่วนลิงตัวใดโง่ ลอกแลก ลิงตัวนั้นเข้าไปใกล้ตังนั้นแล้ว เอามือจับคู่มือจึงติดที่ตังนั้น มันคิดจะดึงมือออก จึงเอามือข้างที่ ๒ จับ มือข้างที่ ๒ ก็ติดที่ตังนั้น มันคิดจะดึงมือทั้ง ๒ ข้างออกจึงเอาเท้ายัน เท้าก็ติดที่ตังนั้น มันคิดจะดึงมือทั้ง ๒ และเท้าออก จึงเอาเท้าข้างที่ ๒ ยัน เท้าข้างที่ ๒ ก็ติดที่ตังนั้น มันคิดจะดึงมือทั้ง ๒ และเท้าทั้ง ๒ ออกจึงเอาปากกัด ปากก็ติดที่ตังนั้นอีก ลิงตัวนั้นติดตัง ๕ แห่งอย่างนี้ นอนถอนใจ ถึงความพินาศ ย่อยยับแล้ว ถูกนายพรานทำได้ตามใจปรารถนา นายพรานแยกลิงตัวนั้นออกแล้ว ยกแขวนไว้ในที่นั้นเอง ไม่ให้หลุดไปแล้วหลีกไปตามต้องการ เรื่องลิงเที่ยวไปในแดนอื่นซึ่งไม่ใช่ที่หากิน ก็เป็นเช่นนี้แล ภิกษุทั้งหลาย เพราะเหตุนี้ เธอทั้งหลายอย่าเที่ยวไปในแดนอื่นที่เป็นอโคจร เมื่อเธอทั้งหลายเที่ยวไปในแดนอื่นที่เป็นอโคจร มารก็จักได้ช่อง ได้อารมณ์ แดนอื่นที่เป็นอโคจรของภิกษุ เป็นอย่างไร คือ กามคุณ ๕ ประการ กามคุณ ๕ ประการ อะไรบ้าง คือ

^{๖๐} ส.ม. (ไทย) ๑๙/๓๗๓/๒๑๘.

๑. รูปที่พึงรู้แจ้งทางตา ที่น่าปรารถนา น่าใคร่ น่าพอใจ ชวนให้รัก ชักให้ใคร่ พาใจให้กำหนัด ๒.ที่พึงรู้แจ้งทางหู ... ๓. กลิ่นที่พึงรู้แจ้งทางจมูก ... ๔. รสที่พึงรู้แจ้งทางลิ้น ... ๕. โสณฺณพพะที่พึงรู้แจ้งทางกาย ที่น่าปรารถนา น่าใคร่ น่าพอใจ ชวนให้รัก ชักให้ใคร่ พาใจให้กำหนัด ภิภษุทั้งหลาย นี่คือนั่นอื่นที่เป็นนโคจร ภิภษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายจงเที่ยวไปในแดนที่เป็นของบิดาของตนอันเป็นโคจรเถิด เมื่อเธอทั้งหลายเที่ยวไปในแดนที่เป็นของบิดาของตนอันเป็นโคจร มารก็จักไม่ได้ช่อง ไม่ได้อารมณ์

จากที่ได้ศึกษาเรื่องกามและบริบทที่เกี่ยวข้องกับกาม โดยตัวอย่างที่ยกขึ้นมา ทั้งในส่วน ของข้อบัญญัติในสิกขาบท และในพระสูตรต่างๆนี้ ชี้ให้เห็นหลักฐานที่มาของกาม ส่วนมากแสดงความเป็นโทษมากกว่า ในบางเหตุการณ์ บางบุคคลไม่น่าจะเกิดขึ้นได้ แต่ก็มาแล้ว เช่น กามที่ปรากฏใน มาตาปุตตสูตร ถึงแม้จะเป็นแม่ลูกกัน อยากเห็นกันอยู่เนืองๆ หากไม่สำรวมกายใจ ก็ตกเป็นทาสของ กาม จนได้เสพเมถุนกัน จากเรื่องนี้ แสดงให้เห็นว่า กามนั้นมีอันตรายมาก หากไม่ระวัง ก็ทำให้เกิด โทษ เป็นทุกข์ในที่สุด แต่กามก็มีข้อดี ตรงที่เป็นเหตุให้ต้องหาทางออกจากกาม เพราะกามให้ความ เอร็ดอร่อยสนุกสนานหวานชื่นแก่ผู้ปรารถนาได้เพียงชั่วคราวช่วยยามที่เสพเท่านั้น แต่ให้ความเจ็บปวด ความทุกข์แก่ผู้เสพมากกว่าที่จะให้ความสุข